

Tohi Fakahinohino 'a 'Aositelelia fekau'aki mo e toli 'o e situlasi' (citrus)

Tongan

Ko e Hiki hono Ua 2021

Tohi Fakahinohino 'a 'Aositelelia fekau'aki mo e toli'o e situlasi' (citrus)

© Vahefonua 'o Niusaele fakafou he Potungāue Fakafeitu'u 'o Niusaele 2021.

Pulusi 'e he Potungāue 'o e Primary Industries 'o Niusaele. 'E lava ke ke hiki ha tatau, tufaki, faka'ali'ali, 'ohifo pē ngāue'aki tau'atāina 'a e tohi ni ki ha ngāue ka ke fakamahino ko e Potungāue 'o e Industry, Skills pea mo Regional Development 'oku 'a nautolu 'a e tohi ni. Kae kehe, kuo pau ke ke ma'u ha ngofua 'okapau teke 'eke totongi ki ha taha tene ngāue'aki 'a e tohi ni (kehe mei hono totongi); pe ko ha'o fakakau 'a e tohi ni ki ha tu'uaki, pe ko ha me'a ke fakatau atu; liliu si'i 'a e tohi; pe ko hono toe pulusi 'a e tohi ni 'i ha kupenga he ngaluope (website). 'E lava ke ke fehokotaki ki he tohi 'i ha ngaluope faka-potungāue.

Tangata fa'u-tohi: Sitiveni Falivene
NSW Department of Primary Industries,
PO Box 62, Dareton NSW 2717
'Imeli: steven.falivene@dpi.nsw.gov.au

2017 Design and illustration: Black Kitty Design

2021 Design and illustration: Jessica Green, Tocal College

ISBN 978-1-76058-030-8 (2017)

2017 First edition

2021 Ko e Hiki hono Ua

Ko e Tohi Fakahinohino ko eni' na'e fakapa'anga ia 'e he Horticulture Innovation Australia Citrus Levy Fund, CT19001 pea mo e Potungāue 'o e Primary Industries 'a Niusaele.

Faka'ata'atā: Ko e ngaahi fakamatala 'oku 'i he tohi ni 'oku fakatefito ia 'i he 'ilo pea mo e mahino 'i he taimi na'e fa'u ai' ('Epeleli 2021). Ka ko e'uhi' ko e fakalakalaka 'a e 'ilo', 'oku fakamanatu atu ai kiate kinautolu 'oku nau ngāue'akii 'oku fiema'u ke fakapapau' ko e ngaahi fakamatala 'oku nau falala kiai' ko e fakamuimui taha ia. Koia fekumi ki he fakamatala 'oku lolotonga ngāue'aki 'e he Potungāue 'a e Primary Industries, mei ha 'ofisa tonu 'a e Potungāue pe ko ha tokotaha fale'i tau'atāina. Ko e'uhi' ko e kongā'o e ngaahi fakamatala 'i he tohi ni ko e ma'u mei ha ni'ihī kehe 'oku nau fekau'aki (third parties), 'e 'ikai ke tali ui pe ko ha fatongia tonu ia 'o e Vahefonua 'o Niusaele', 'aē na'a nau fa'u 'a e tohi ni, ki he tonu 'o e ngaahi fakamatala, fakapa'anga mo e tu'unga falala'anga 'i he tohi ni.

J20-031

Ngaahi Fakamālō mo e Loto-Hounga

'Oku tokolahi 'a e kau tō ngoue mo e fa'o kuo nau tokoni mai ki he tohi ni. 'Oku hounga ki he tangata fa'utohi' 'a 'enau tokoni' he 'oku ne 'ilo'i kapau na'e 'ikai ke tokoni 'a e ngaahi kautaha ko eni', kakai pea mo e kau ngoue fo'i'akau' he'ikai ke malava ke fakahoko 'a e ngāue ko eni'.

Ko e Fakamālō kuo 'osi fai ia kia Andrew Creek (NSW DPI Citrus Development Officer, Riverina) pea mo Myles Parker (NSW DPI Leader Southern Horticulture) ki he'enau tokoni mo e fakalakalaka pea kia Carey Martin (NSW DPI Publication Officer) ki he'ene tokoni he ngāue faka'etita'.

Ko e Fakamālō kuo 'osi fai ia ma'ae kau tokoni:

Michelle Smith (NSW DPI)

Bronwyn Walsh (WA Citrus)

Clint Lamb (formerly NSW DPI Safety Specialist)

Jennifer Cooke (Mildura Physiotherapy and Rehabilitation Clinic)

Megan Douglas (Kinetic Exercise Physiology, Mildura)

Sarah Page (Personal Trainer, Mildura)

Alfred Karam (Green Valley Harvest)

Craig Pressler (2PH Farms)

Margaret Rowles (Bees Knees Citrus)

Michael McMahon (Abbotsleigh Citrus)

Craig Meyer (Vermont Citrus)

Andrew Harty (Agriexchange)

Daniel Lazar (Sunmar Investments)

Ben Cant and Charlie Shaw (Impi Highlands)

David Stevens (Ellerslie North Citrus)

Kakano hokohoko

Talateu.....	1	Ngaahi Tulekitoa (Tractors).....	42
Teuteu.....	2	Ngaahi Fookilifi (Forklifts).....	43
Ngaahi vala, ngaahi kato pea mo e ngaahi kofunima.....	2	Malu mo Hao.....	44
Faama paiōsekiuliti.....	4	Tu'unga kaka'anga'.....	44
'Alu mei he faama ki he faama.....	5	Ngaahi misini ngāue.....	48
'I he Faama'.....	6	Koe mo'ui lelei fakafo'ituitui'.....	49
'I he taimi 'oku ke kamata ai ho'o toli'.....	7	Ngaahi Fakatu'utamaki'.....	50
To'o hake 'u me'angāue'.....	10	Tauhi 'a e haisini lelei'.....	51
To'o hake ngaahi katō'.....	10	Hiki ha me'a mamafa.....	52
Ngaahi pini'.....	12	Ngaahi tokoni ki he founga Utu'.....	56
Ngaahi founga toli'.....	15	Appendix: Lavelavea 'a e fo'i'akau-mo e ngaahi faka'ilonga 'oku 'asi he fo'i'akau tupu mahaki'ia 'a e kili'.....	60
Toli motuhi.....	16	Loto hounga.....	62
Toli fakatafa pea motuhi.....	17		
Toli kosi'i tāautaha.....	20		
Toli kosi'i lōua.....	21		
Kosi'i faka'osi.....	22		
Fa'ahinga me'angāue kosi.....	23		
To'o hake mo ngāue'aki 'o e ngaahi kato'.....	26		
Filifili ē toli.....	31		
Ngaahi founga 'o e toli.....	32		
'U Tu'unga kaka'anga'.....	36		
'Osi 'o e 'Aho ngāue'.....	41		
Ngaahi misini ngāue'.....	42		

Talateu

Ko e toli 'o e fo'i'akau 'oku fiema'u 'a e tokanga makehe ki ai ke fakapapau'i 'oku ma'u 'e he kau fakatau' ha fo'i'akau 'oku 'i ha tu'unga ma'olunga, pea malu mo e kau ngāue toli' lolotonga ē fakahoko ngāue'.

Ko e fo'i'akau 'oku faingofua 'aupito ke lavelavea pe maumau 'i hono ta'etokanga'i'. 'Oku hoko eni 'o mele ai 'a e fua'i'akau' pe pala 'o ta'e'aonga lolotonga hono fetuku ki he maketi'. 'Oku fakahoko 'a e toli fo'i'akau' 'i tu'a, mo e ngaahi misini mo e kaka 'i he ngaahi tu'unga'.

Ko e ki'i tohi ko eni' te ne 'oatu 'a e ngaahi fakamatala ke ke lava 'o toli 'a e fo'i'akau' 'i he founga totonu mo malu.

Ke tokoni ke fakalakalaka 'a e tohi fakahinohino ni kataki 'o 'omai ha'o ngaahi fokotu'u pe fale'i kia Steven Falivene:
Telefoni 0427 208 611
'Imeili steven.falivene@dpi.nsw.gov.au

Teuteu

Vala, ngaahi kato pea mo e kofunima

Tui 'a e vala totonu ki he ngāue'

Tui ma'u pe 'a e kofunima ma'a. Fetongi ho kofunima' kapau 'e mahae pe motu'a, pea 'oua te ke 'ave ia ki ha faama kehe. 'E 'oatu ho'o pule ngāue 'a e ngaahi kofunima ke ke ngāue'aki pe ko e fakatau mei ha falekoloa ki he ngoue'.

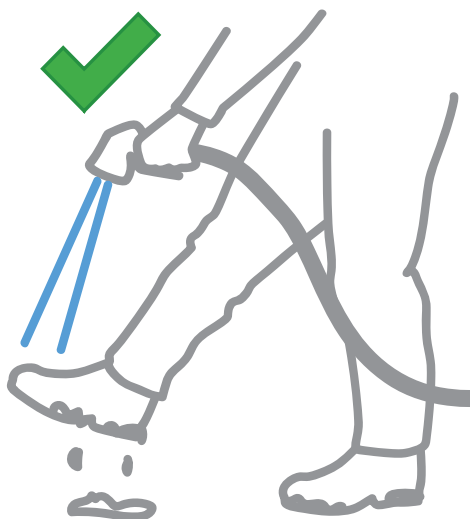

Tutu'u nonou ma'u pē ho nge'esi nima'.

Faama paiōsekiuliti

Ke tokoni ki hono ta'ofi 'o e mafola 'a e fanga ki'i manu maumau' mo e ngaahi mahaki', muimui ki he ngaahi lao fakahinohino paiōsekiuliti 'a e faama'.

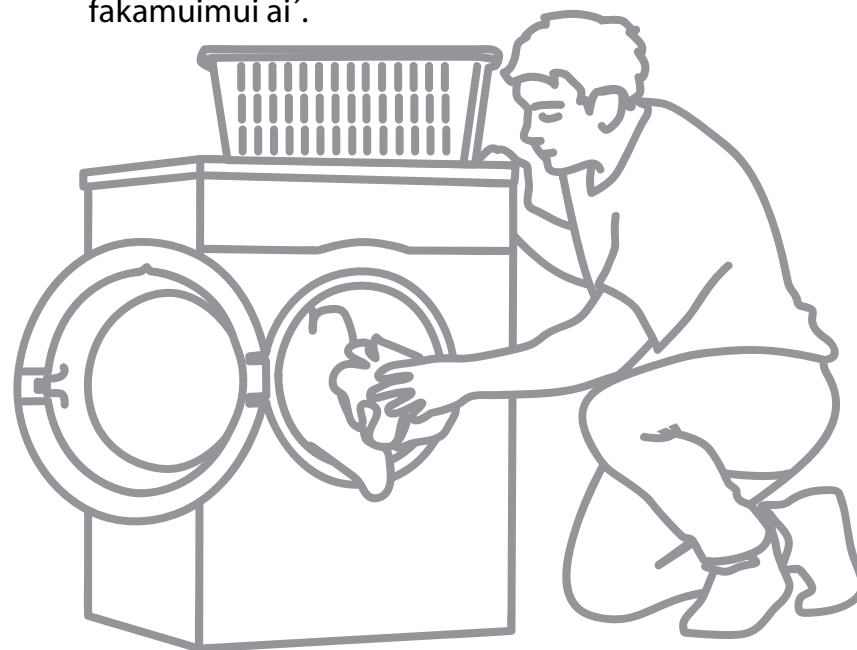
- Tau ma'u pe ho'o me'alele 'i he feitu'u tau'anga me'alele' pea ke muimui ki he ngaahi faka'ilonga fakahinohino'
- Tui ma'u pe 'a e vala ma'a he 'aho kotoapē.
- 'Oua na'a ngalo ke 'ai ke ma'a ho tatā'
- Fakapapau'i 'oku ma'a ho sū mei he 'uli' mo e pelepela', 'akau vao' mo e ngaahi tenga'i'akau'.

- 'Oua 'e'omai ha fo'i'akau ki he ngāue'anga'.
- 'Oua 'e'ave 'a e me'angāue toli' ki 'api.
- Lipooti ha me'a 'oku ngali kehe ki ho'o supavaisa'.

He taimi 'oku ke 'alu holo ai he ngaahi faama:

- Tauhi ke ma'a ho'o motokā pea mo e ngaahi me'a ngāue'.
- Vakai'i ho ngaahi sū/tatā 'oku ma'a mei he 'uli pea mo e ngaahi tenga'i'akau'.
- Fokotu'utu'u fakatahataha lelei 'a e ngaahi fo'i'akau' pea mo e vesitapolo' ki mu'a pea toki hoko atu ki he 'elia fo'ou.
- Tala ki ho'o pule' 'a e feitu'u na'a ke ngāue fakamuimui ai'.

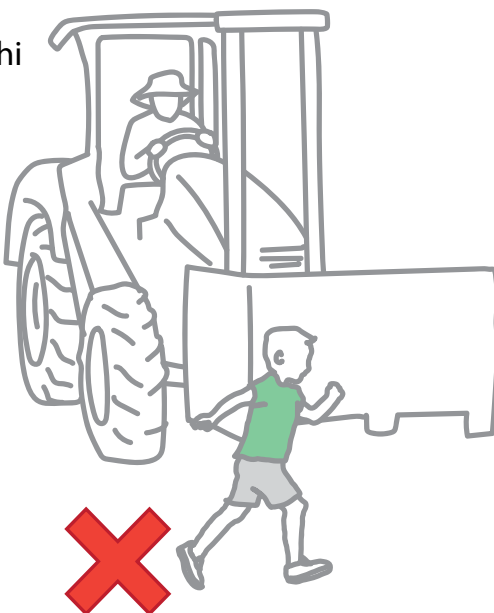
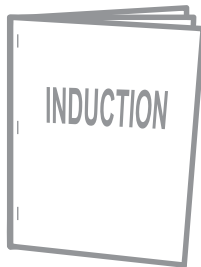
'I he Faama

Vakai ki ho'o supavaisā ki ha toe me'a makehe 'oku fiema'u ki he ngāue'i he ngoue'anga'. Ko e anga maheni eni ke fakatau'aki ha ngaahi pepa fakamatala mo fakahinohino fekau'aki mo e:

- Ngaahi Fiema'u ke mahino ē me'a 'oku malu mo hao' (hangē ko e vala 'oku lanu mata'āā lanu moli)
- Lipooti mo fakahā ē me'a na'e hoko he ngāue'anga'
- 'E anga fēfē ke ma'u ha tokoni fakafaito'o (first aid)
- Ngaahi me'a fakafokifā mo hono ngaahi founga fakahoko'
- To'onga pea mo e ngaahi tu'utu'uni 'o e haisini'
- Ngaahi feitu'u tau'anga kā.
- fakangatangata ē vave lele'a e ngaahi me'alele'

'Ikai ngofua ha fanau pe ko ha fanga manu'i he faama'.

- Fakatu'utamaki ki he fānau' 'a e ngaahi tulekitoa' pea mo e ngaahi misini ngāue'.

Taimi 'oku kamata ai ho'o toli'

Fakapapau'i mo ho'o supavaisā he pongipongi kotoa 'oku fai 'ifē pea mo e taimi 'e fai ai 'a e toli'. 'E lava pe ke 'i ai ha liliu mei he efiafi' ki he 'aho'e taha' pea pehē foki ki he lolotonga ē 'aho'.

- Toli pē'a e 'ū'otu kuo vahe atu kiate koe'. Ko 'ene 'osi', pea ke 'eke ki ha toe fakahinohino.
- Ko e taimi sai taha'o e toli' 'i he matu'u'a e 'akau mei he hahau' pea lelei foki 'a e 'ea he taimi koia'. Ka 'oku toki fa'a hoko eni 'i he vaha'a'o e 10 pongipongi mo e 12 ho'atā.
- 'E malava ke ta'ofi 'a e toli' 'i ha fa'ahinga taimi pē ko e'uhi' ko ha liliua e 'ea'.
- 'E 'iai 'a e ngaahi 'aho he'ikai ke fai ha toli' (hangē koe fu'u momoko' hahau' pe kakapu lahi/pē'uha lahi).
- 'Oku fa'a ngaue'aki 'e he Kau Tauhi ngoue' 'a e me'a fua ke sivi'i 'aki pe kuo taimi ke toli 'a e fo'i'akau'.

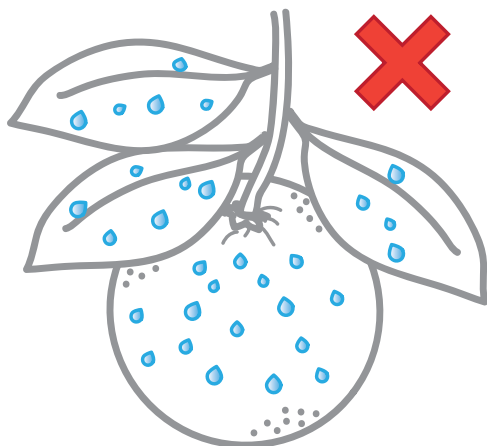
- Ko e toli' 'oku kamata pongipongia ia he taimi mafana' 'okapau kuo matu'u'a e hahau mei he 'akau'.

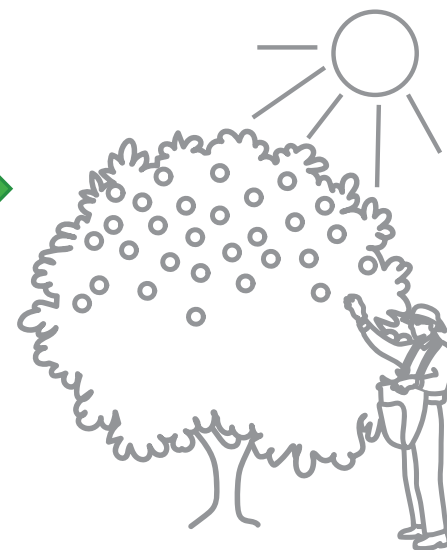
'Oku maumau pe fakavaivai'i 'a e fo'i'akau kapau 'e toli lolotonga 'a e kovi 'a e 'ea' (oleocellosis, p.60)
'Oua 'e toli ē moli he taimi 'oku viku ai ('uha pe hahau').

Kapau 'oku viku 'a e fo'i'akau, fakahā ki ho'o supavaisā.

'Oku 'iai 'a e founa toli kosi'i fakavave (p.20)
'oku ngāue'aki ki he kalasi kehekehe 'o e molipeli' he taimi 'oku viku ai, ka ke toe vakai pe ki ho'o supavaisā'.

Kuopau ke matu'u 'a e fo'i'akau'.

'Oua 'e fai ha toli 'okapau 'oku ma'ulalo 'a e fua mafana he tikili'e 12'i he faha'i ta'u mafana (summer). Kamata pongipongia ke hao mei he vela 'o e 'aho', pea inu ē vai' ke lahi.

Ngaahi misini toli'

Ngaahi kato toli'

Koe fo'i'akau' kuopau ke toli 'o fa'o ki ha ngaahi kato toli'. Ko e ngaahi kato' toli kuopau ke'i he tūkunga lelei pea tui ke hao lelei mo tonu hono ngāue'aki'.

Ko e ngaahi kato' 'oku'i he kalasi'e 2: Keisi'e 1 (~16kg) pea ko e keisi'e 1 ½ (~22kg). Ngāue'aki'a e kato'oku ke lava'o to'o' pea 'oua'e fakafonu'o laka hake he me'a 'oku ke lava'o to'o'.

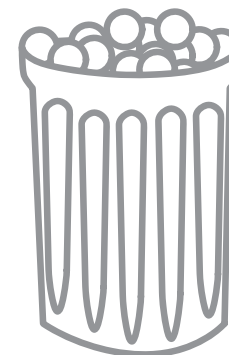
Paiōsekiuliti' 'a e Ngoue'anga'

'Oku malava pē ke tō ha fanga ki'i 'inisekite ki he kato'. Tupe'i ē kato toli'i he faka'osinga 'o e 'aho, pe ki mu'a pea ke hoko atu ki ha poloka fo'ou' pē faama'e taha'.

'Oua ngāue'aki 'a e ngaahi kane'

'Oua'e tanaki ho'o toli' ki ha kane pē pini veve. 'E maumau 'a e fo'i'akau' (p. 60) he taimi 'oku laku ai ki he kane' pe koe taimi 'oku hua'i ai mei he kane' ki he ngaahi pini lalahi'.

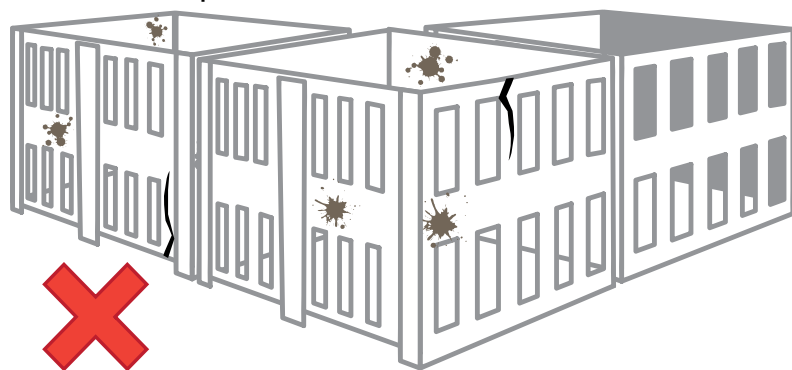
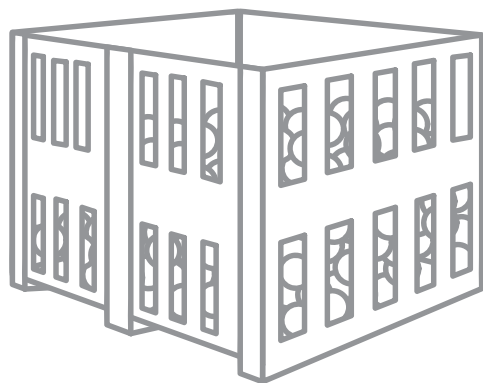

Ngaahi pini'

'Oku 'a'au 'a e fo'i'akau' mei he ngaahi kato toli' ki he ngaahi pini pelesitiki'.

To'o 'a e tenga'i'akau, va'akau, pelepela, veve, kongokonga toenga fo'i'akau motu'a pe maumau mo e ngaahi me'a pehē.

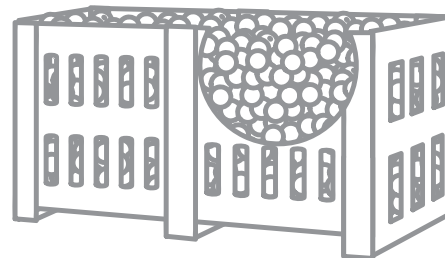
Tuku ki he tafa'aki' pea lipooti ki ho'o supavaisā ha ngaahi pini 'oku maumau, 'uli pe kelekelea 'aupito pe 'oku ma'u kapui'e he kemikale'.

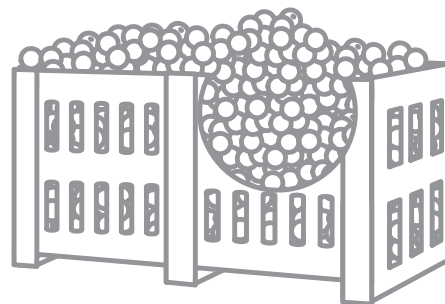
Fakafonu fakalelei 'a e ngaahi pini'

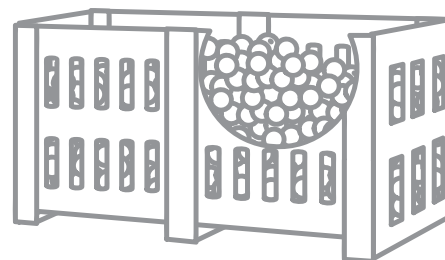
Ko e totonu ke a'u 'a e fo'i'akau ki he taupotu ki 'olunga 'o e pini (levolo vai').

'Oua 'e fakafonu ke hake 'a e ngaahi pini'.

'Oua 'e fa'o faka'oho'oho 'a e ngaahi pini'.

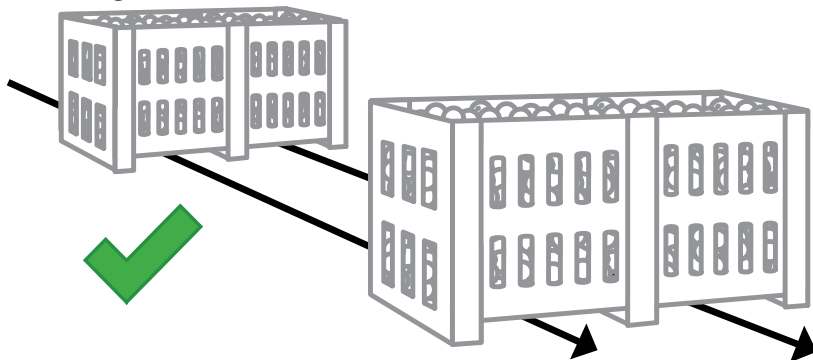
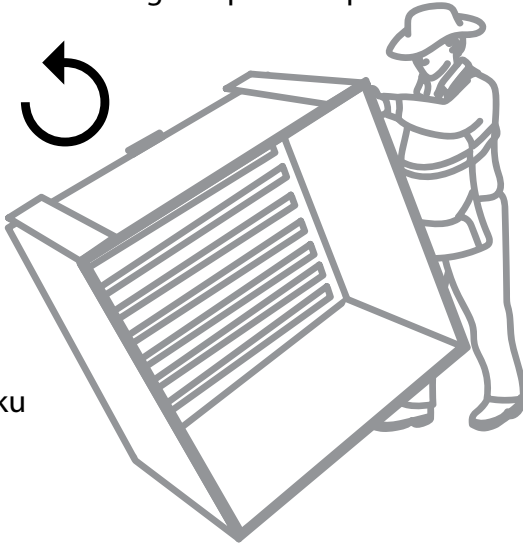

Ko hono fetuku pe 'ave 'o e ngaahi pini' 'oku 'ikai ha me'a ai

Kole ke 'omai ha fōkilifi' 'okapau 'oku ke fiema'u ke fetuku 'ave 'a e ngaahi pini' ki ha feitu'u mama'o. Te ke toki feinga pē ke ke 'ave ē ngaahi pini' 'okapau 'oku malu fakatatau ki he fakangatangata ē me'a 'oku ke lava 'o hiki. Kapau 'oku 'ikai, pea ke kole ha tokoni.

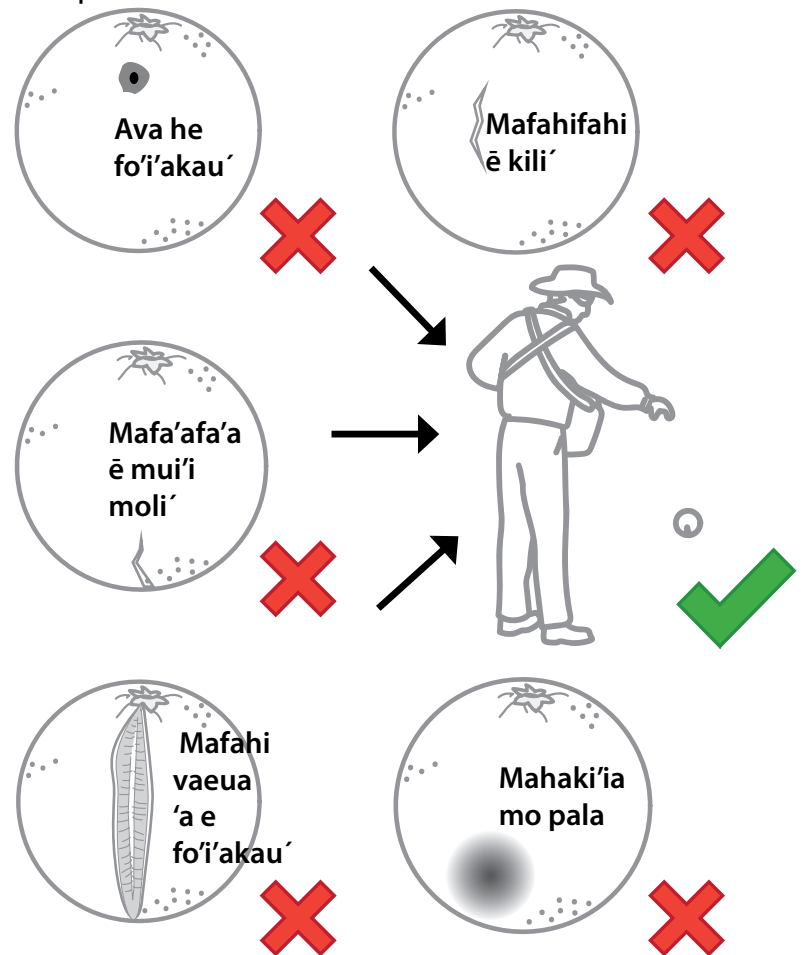
Ko hono teka'i fakatafa 'a e pini' 'oku faingofua ange ia 'i hono toho'.

Fakapapau'i 'oku hanga 'a e ngaahi ava 'o e pini fōkilifi' ki he ngaahi 'otu'.

Ngaahi Founga kehekehe 'o e Toli'

Ko e ngaahi fo'i'akau kuo maumau pe mafahi 'a e kili' kuopau ke laku ia ki he kelekele'.

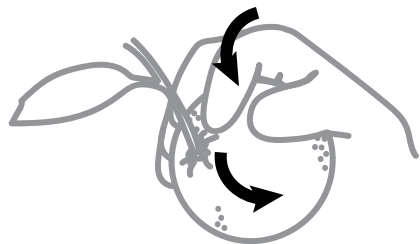
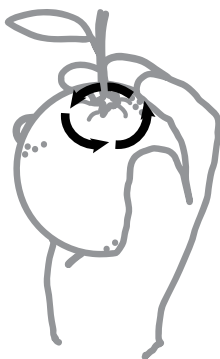

Toli motuhi

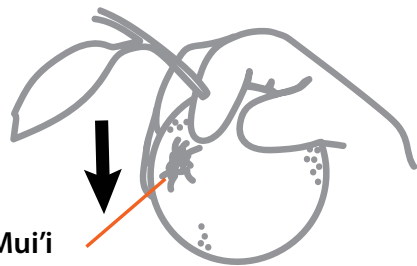
'Oku meimei ke ngāue'aki eni ki he moli',
kuleipifuluti', lemani, laimi pea mo e molipeli 'e ni'ihī.

Fakataumu'a' ke tuku pē'a e
tefito kau ē fo'i'akau 'i 'olunga'.

VILOHI. Puke ma'u ē fo'i'akau'
kae 'oua 'e puke ma'u pe sisina
lahi. (fo'i'akau maumau p. 60)

FAKATAFA'I ke tu'u
fakalava (tokoto)

Mui'i
fo'i'akau

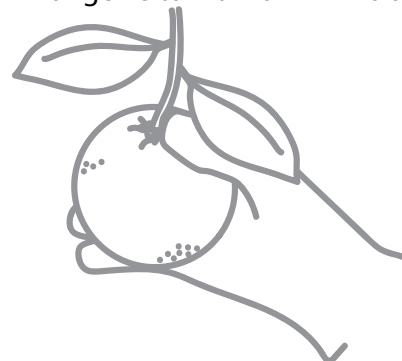

PAKI'I masila faka
to'omata'u ki he sino 'o e
'akau 'i ha'o fusi'i vave ai
ki lalo.

Ko hono mio'i, fakatafatafa'i pea paki'i
pe tu'usi, 'oku fakahoko fakavave'i
fakataha pē, 'i he taimi pē'e taha.

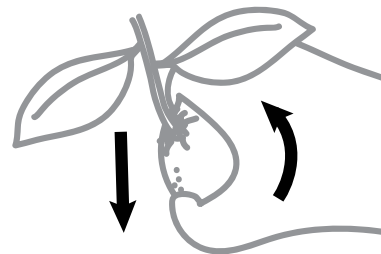
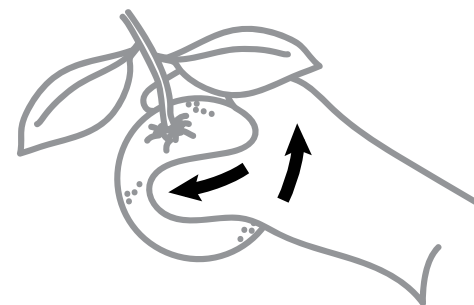
Toli fakatafa pea motuhi

Ko e founa toli ko eni' hono puke'i katoa ē fo'i'akau ho
nima' pea ki'i fakatafatafa'i pea mio'i ē fo'i'akau 'i ha tu'unga
levolo tatau pea toki motuhi mei he kau 'oku ki'i vave
ange founa toli ia ko eni. Ka 'oku fiema'u ha toe 'ilo mo
e taukei ange ki he founa ko eni' ke 'oua na'a motuhi ē
mui'i fo'i'akau'. Ko e founa ko eni' 'oku si'isi'i ange ai 'a e
palopalema mo e mamulumulu 'o e louhi'inima' ka 'oku sai
ange ke toki 'ahi'ahi hili ha'o ma'u ha taukei ngāue.

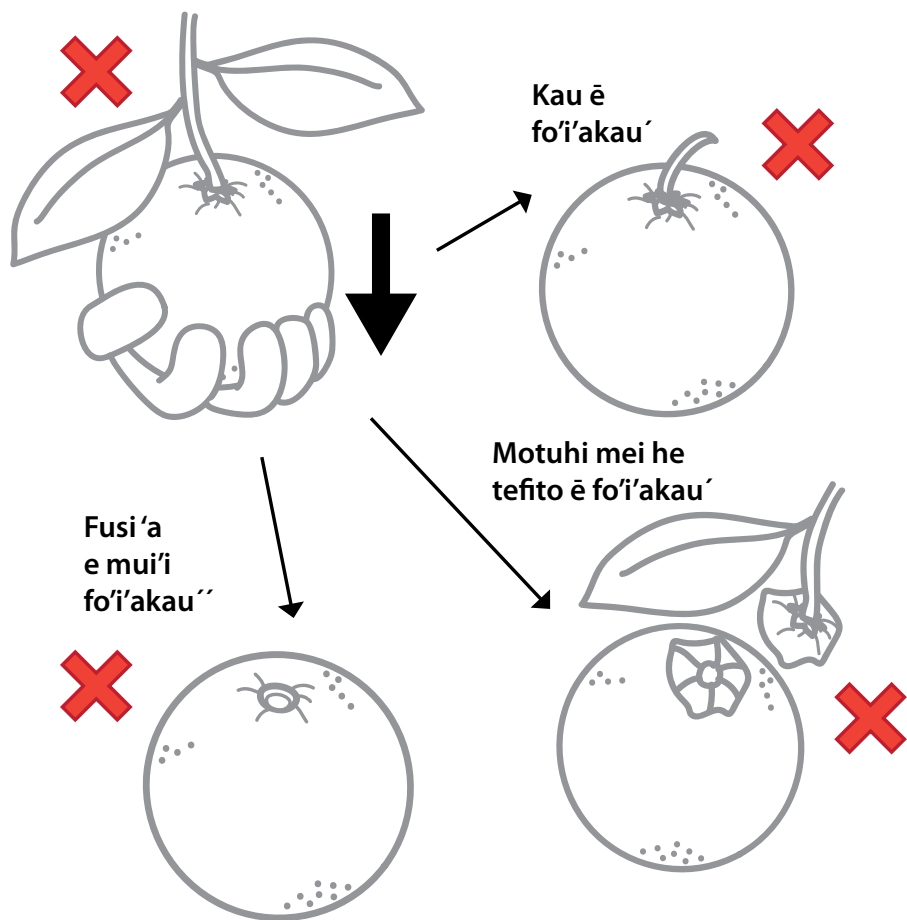
Puke 'a e fo'i'akau' 'i ho
'aofinima'.

Ki'i fakatafatafa'i pea
vilohi 'a e fo'i'akau'.

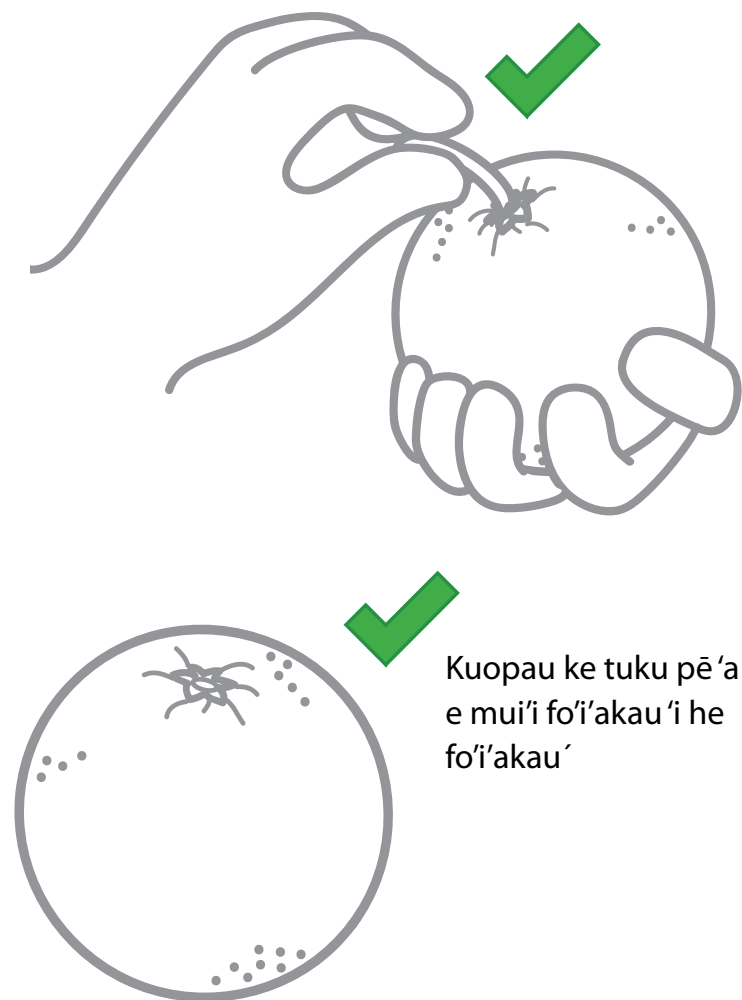

Hoko atu hono fakatafatafa'i
pea mio'i 'a e fo'i'akau kae
'oua leva kuo 'i he levolo
tatau pea toki paki'i mei
he kau'.

Ko e si'isi'i hono mio'i mo ue'i fakatafatafa'i ē fo'i'akau',
pe ko hono paki'i māmālie, 'e maumau ai 'a e mui'i
fo'i'akau' pea mo e kau'.

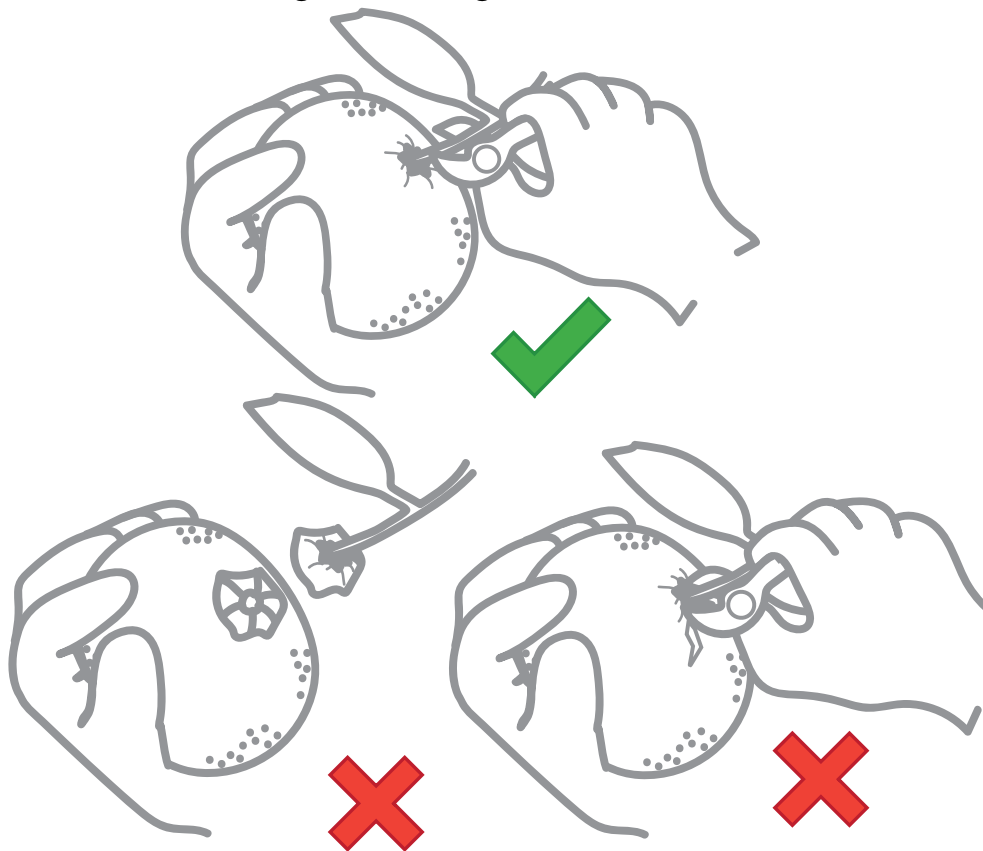

Mio'i, ki'i fakatafatafa'i pea fusi'i ē kau'
'okapau 'oku kei 'i he fo'i'akau'.

Toli kosi'i tāautaha

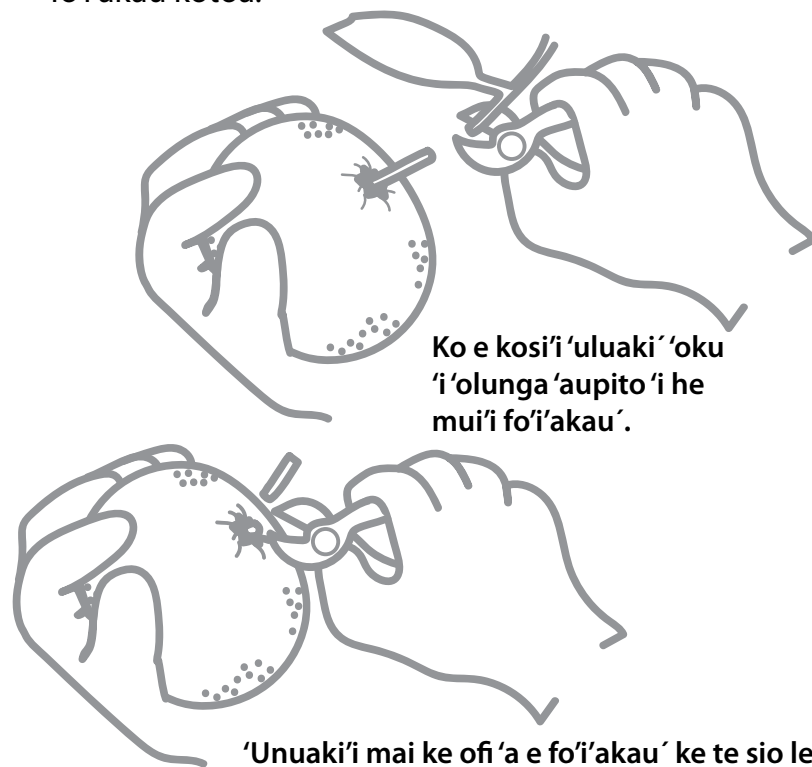
Meimei ko e molipeli' 'oku kosi'i (kilipi) hono toli'. Fakapapau'i mo ho'o supavaisā pē ko e me'a eni'oku fiema'u ki ha ngaahi fa'ahinga fo'i'akau kehe.

'Oua'e'ai ke maumau, mafahi pe lavea ē fo'i'akau'. 'Oua'e lomi malohi ki lalo'i he taimi'oku kosi'i ai'a e mui'i fo'i'akau'.

Toli kosi'i lōua

Ko e kosi'i tu'o ua 'oku fakasi'isi'i ange ai'a e maumau 'oku hoko ki he fo'i'akau' pea 'oku maau ange ai'a e kosi faka'osi' (p.22). Ngāue'aki'a e founga ko eni' 'i ho'o fuofua ako ki he toli kosi'i' pea/pe taimi'oku 'ikai ai ke ke a'u lelei ki he fo'i'akau'. 'Oku 'iai'a e ngaahi ngoue'anga 'oku nau fiema'u ke kosi tu'o ua'a e fo'i'akau kotoa.

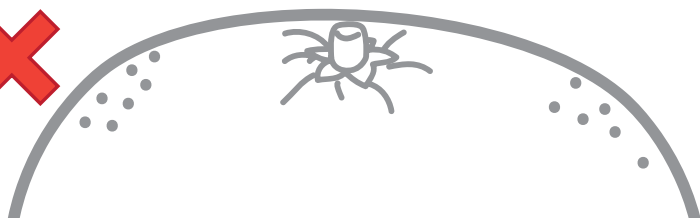
Ko e kosi'i 'uluaki' 'oku 'i 'olunga 'aupito 'i he mui'i fo'i'akau'.

'Unuaki'i mai ke ofi'a e fo'i'akau' ke te sio lelei ki ai pea'e tonu 'aupito ai'a e kosi'i hono ua'.

Kosi'i faka'osi

Kuo pau ke kosi 'a e kau' ke nounou, lafalafa, pea tutu'u ki he ofi taha ki he mui'i fo'i'akau'. Ko e kau loloa' e lava kene fakalavea'i 'a e ngaahi fo'i'akau kehe'. Kae kehe, ko e kosi' 'oku 'ikai tonu ke teke'i ki lalo 'i he mui'i'akau ko e'uhi' e lava ke tu'usi 'a e fo'i'akau' pe ko e mui'i fo'i'akau'.

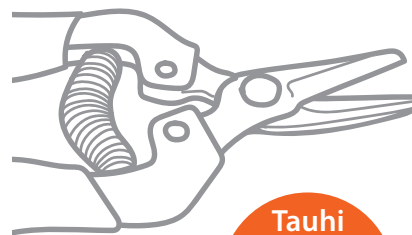
Ko e tefito 'o e mui'i fo'i'akau'

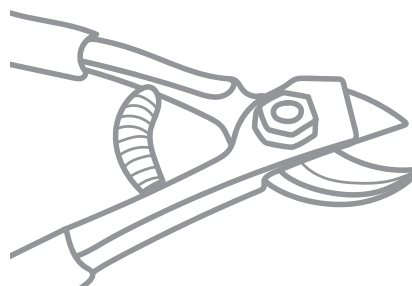
Kuopau ke lafalafa 'a e kosi'

Ko e ngaahi me'angaue kosi'

Tauhi
ma'u pē'a
e me'akosi
ke masila

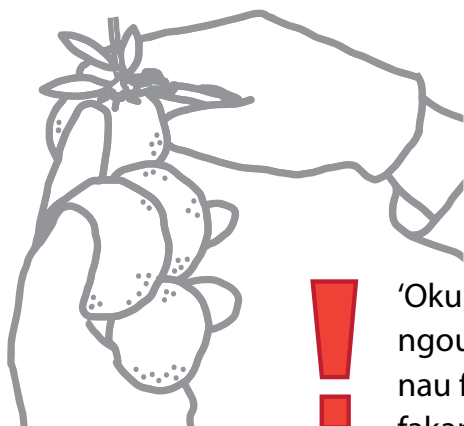

Ko e ngaahi mui'i kosi peku fasi'i 'oku ki'i ngāofe 'oku masila 'aupito pea e faingofua ke ne tu'usi 'a e ngaahi va'a matolu', kae tokanga he e lava pe ke ne maumau'i 'a e fo'i'akau' pea lavea mo e tokotaha kosi'.

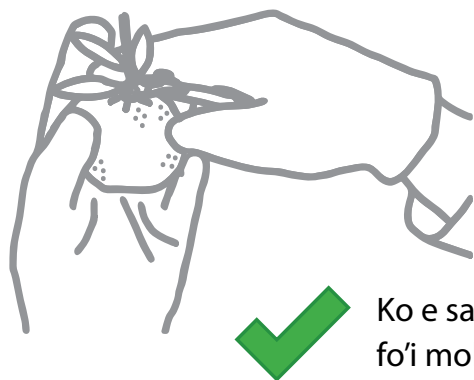
Ko e mui'i kosi' 'oku 'ikai fu'u peku (semi blunt end) 'oku masila, 'e si'isi'i ange 'ene maumau'i 'a e fo'i'akau' 'i he me'akosi fasi'i' (narrow nose snips), pea toe faingofua ange 'ene kosi 'a e ngaahi va'a 'oku matolu ange' 'i he kosi 'aki 'a e mui'i kosi peku' (blunt end snips).

Ko e mui'i kosi fasi'i (blunt end narrow nose snips) 'oku si'isi'i ange 'ene maumau'i 'a e fo'i'akau', ka 'oku fiema'u ke fakapapau'i 'a e founa e kosi 'o e kalasi kehekehe 'o e ngaahi va'a matolu'. Sai eni kiate kinautolu 'oku nau toki kamata toli'.

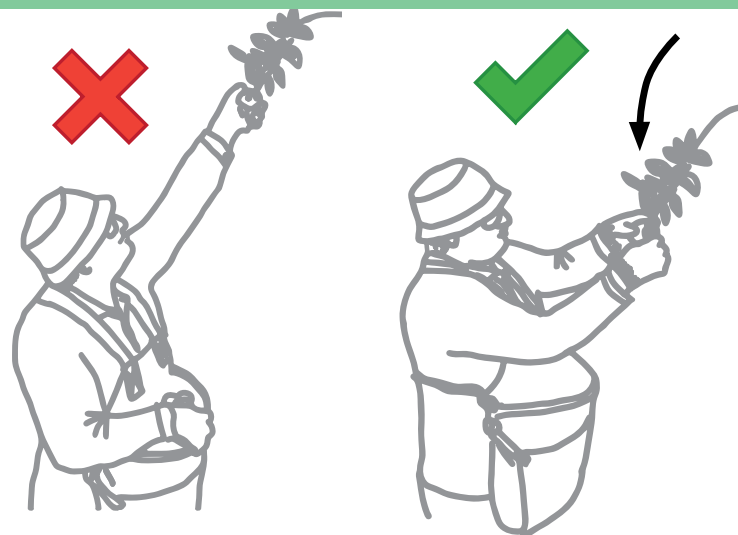
'E 'oatu 'e he pulengāue' 'a e ngaahi me'a kosi, pē fakatau mei he ngaahi fale koloa 'oku 'iai 'a e ngaahi naunau ki he ngoue'.

! 'Oku 'iai 'a e ngaahi
ngoue'anga 'oku 'ikai ke
nau fakangofua ke kosi'i
fakanima taha ha ngaahi fo'i
molipeli' ko e'uhi' he'e lava
ke maumau ai 'a e fo'i'akau'.

✓ Ko e sai taha' ke kosi pe'a e
fo'i molipeli'e taha 'i he taimi
'e taha.

'Oua'e fusi mai 'a e molipeli' ke ofi
kiate koe. 'E lava ke mafahi 'a e
fo'i'akau' o maumau ai. 'Unu ke
ofi pea ke ngaue'aki 'a e
kosi'i loua'.

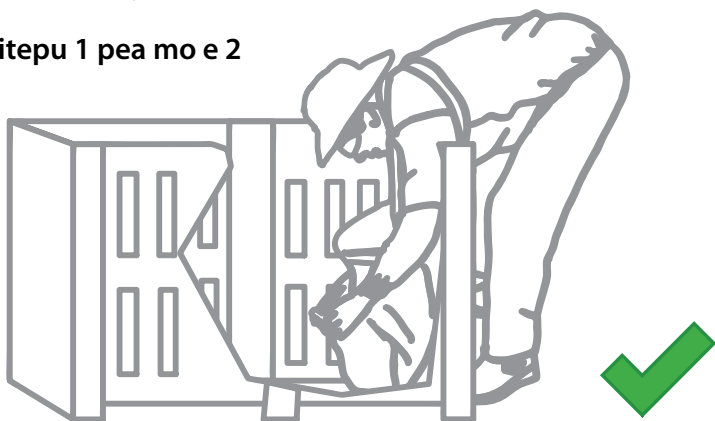
'I he faha'i ta'u
mafana pe
lolotonga'ene
mafana/ngaahi
'aho vela,'e
fiema'u ke 'ufi'ufi
e fo'i'akau' ke
malu'i mei he
vela 'o e la'a'.

Ko e toli 'e ngāue'aki 'a e ngaahi kato'

Ko e fo'i'akau situlasi' (citrus) 'oku ala maumau pe mamulumulu ngofua (oleocellosis p. 60); Fakaalaala pea tokonga'i 'a e fo'i'akau'.

Sitepu 1 pea mo e 2

Sitepu 3

Tuku māmālie 'a e fo'i'akau' ki he ngaahi pini'

1. Punou 'o tukuhifo 'a e kato kuo fonu' ki he takele 'o e pini', pe ki he fo'i'akau 'oku 'i he pini'.
2. 'I he taimi 'oku ke tui ai 'a e kato fakama'u kiate koe, vete 'a e leta fakama'u'.
3. Hiki māmālie 'a e kato ki 'olunga ke faingofua 'a e teka atu ē fo'i'akau mei he kato' (ngāue'aki 'a e nima' mo e va'e' kapau 'oku fiema'u, p. 28).
4. Tokanga'i ke 'oua 'e ngangana ki lalo pe mahua ki tu'a 'a e fo'i'akau'; 'oku totonu ke teka pe malingi mai ki tu'a 'a e fo'i'akau' mei he kato'.

Ki'i Tokoni

Ke tokoni kiate koe ke fakama'ama'a'a e kavenga ho tu'a' i he taimi'oku hua'i ai'a e fo'i'akau', piki ki he pini' pea ke peluki ho ongo nima' pea mo ho ongo va'e' i ho'o tukutukuhifo'a e kato' ki he loto pini' pea hiki hake'a e kato ke hua'i māmālie hifo'a e fo'i'akau'. To'o'a e mamafa mei ho tu'a' ki ho ongo nima' mo ho ongo va'e'. Ko hono'a'au ē fo'i'akau' mei he tuliki'o e pini' e faingofua ange ia he taimi'e ni'ihi – fai'a e me'a e sai taha kiate koe.

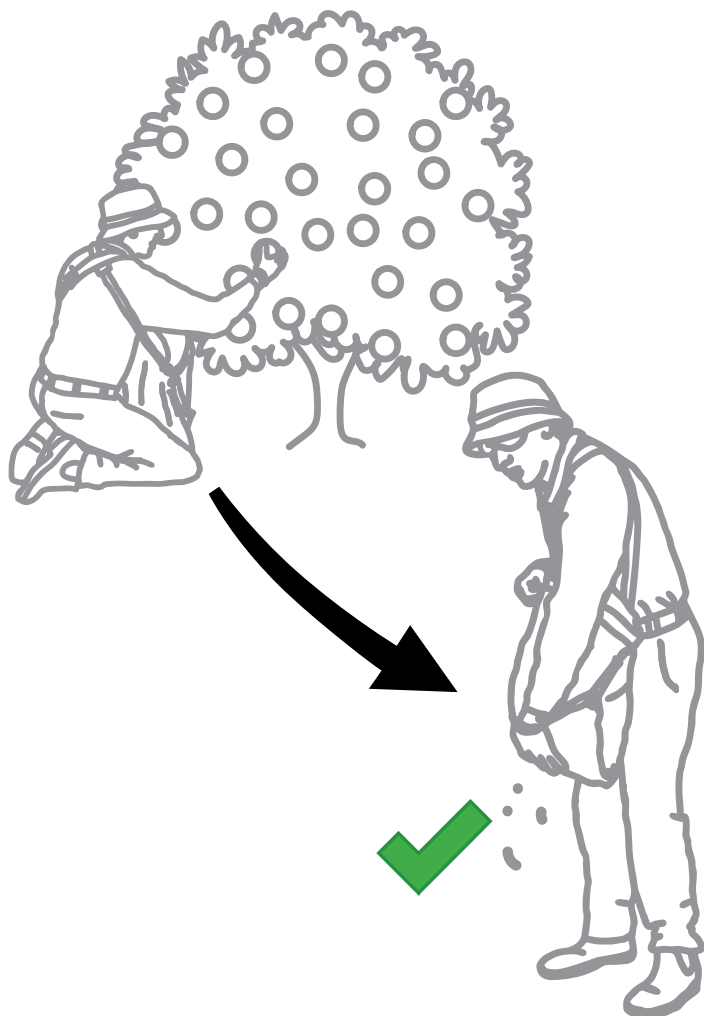
'Oua'e fakafonu ke hake ki tu'a'a e ngaahi kato'.

'Oua'e tuku'a e ngaahi kato fo'i'akau fonu' i he tapa'i pini'. Tuku hifo tokanga fakahangatonu ki he loto pini' (p. 26).

'I he taimi toli 'o e ngaahi 'akau iikii', tafi ke ma'a 'a e lalo kato 'i tu'a kapau na'e pā ki he kelekele' ke to'o ha talatala pe koha tenga'i 'akau.

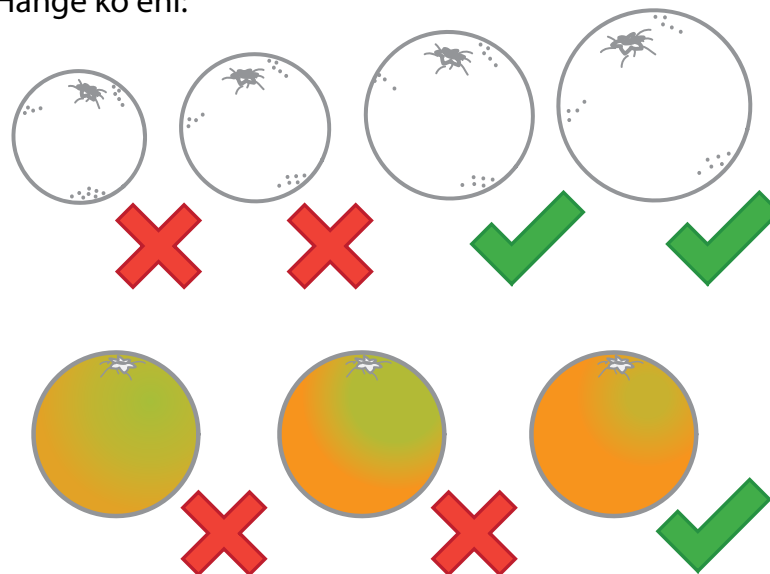

Filifili pe toli'

Taimi 'e ni'ihī 'oku toli 'a e fo'i'akau 'o fakatatau ki hono lanu' (motu'a 'a e kili') pe ko hono fuolahi ke toe lelei ange hono feau 'a e fiema'u 'a e maketi fakatau'.

Kapau ko e toli filifili, 'e fakahinohino atu ho'o supavaisā 'a e fo'i'akau ke toli' pea mo e fo'i'akau ke 'oua 'e toli' 'o fakatatau ki hono fuolahi pea/pe lanu fakatatau ki he fiema'u'.

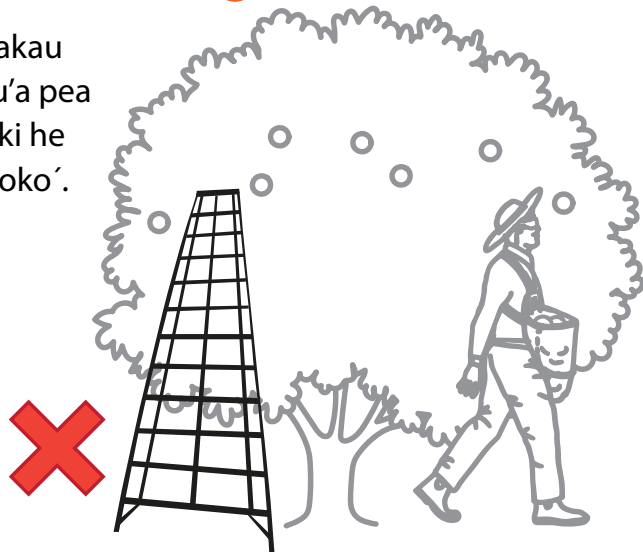
Hangē ko eni:

Ko e Toli filifili 'oku tuai ange ia mei he toli pē ki he 'osi (toli pē 'a e fu'u 'akau' ki he'ene 'osi 'i he taimi 'e taha.)

Ko e ngaahi founga ē Toli'

Toli 'a e fo'i'akau
kotoa Ki mu'a pea
Ke toki 'alu ki he
fu'u 'akau hoko'.

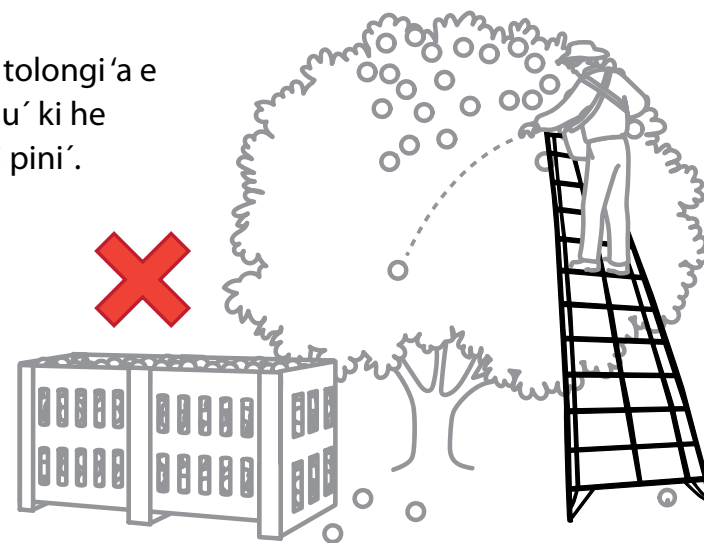

Tapu ke to'o hake
ha fo'i'akau' mei
he kelekele'.

**'Oua'e
to'o hake
ha fo'i'akau
kuo
ngangana**

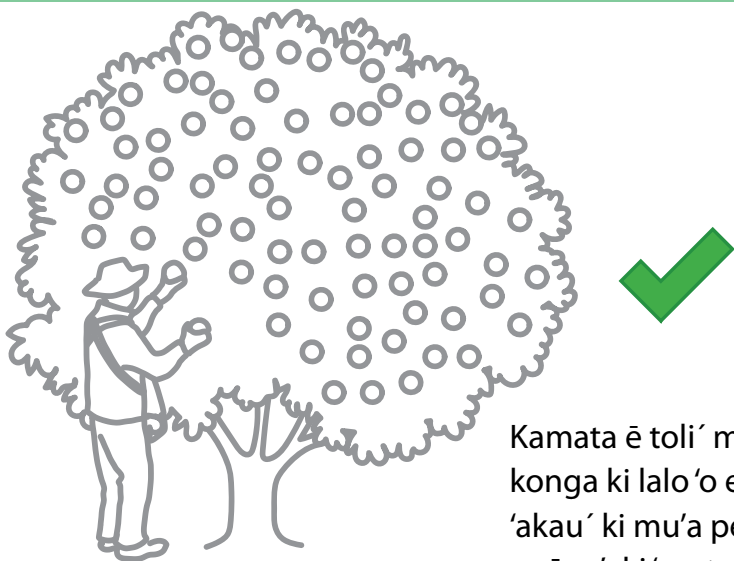

'Oua'e tolongi 'a e
fo'i'akau' ki he
ngaahi pini'.

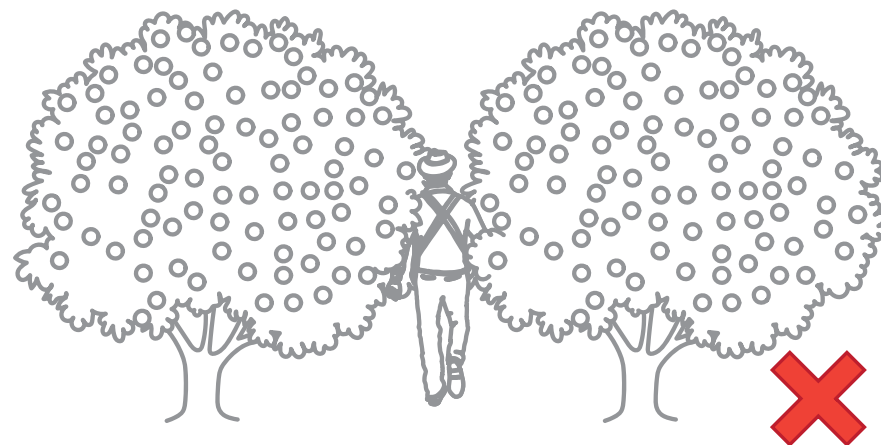

Kaka he tu'unga'
mo e kato'oku 'ikai
ke 'iai ha me'a ai
pea hifo ki lalo mo
ha kato'oku fonu
ke fakahifo 'a e
fo'i'akau'.

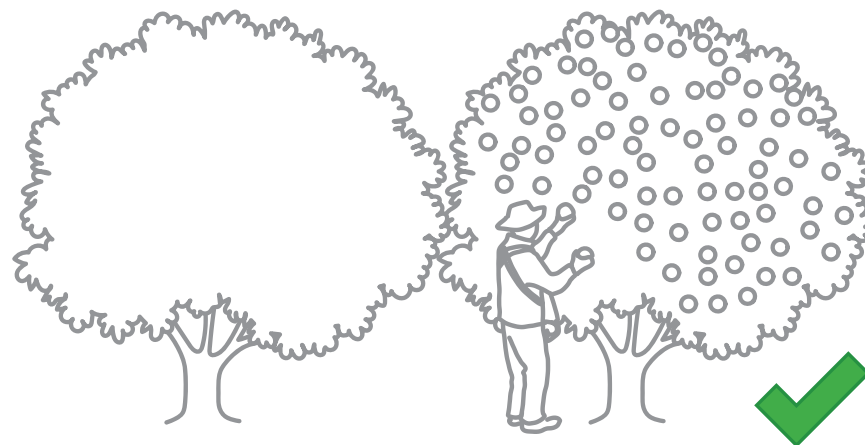
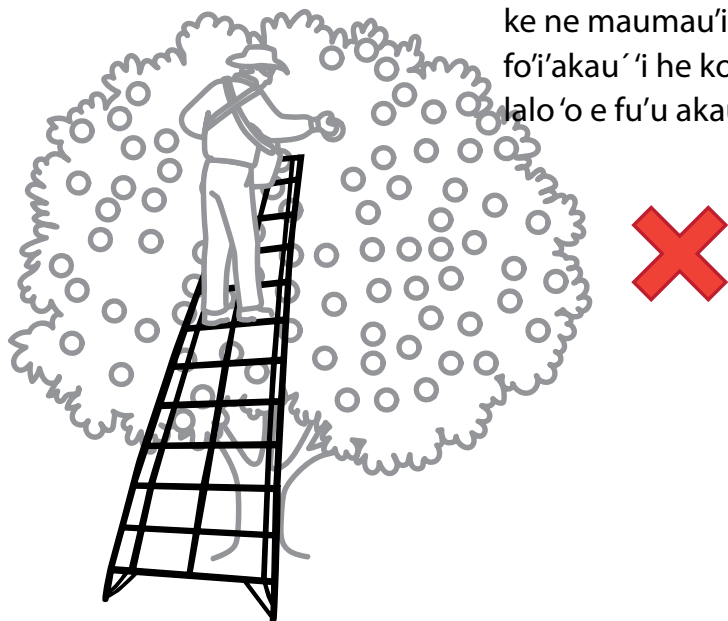

Kamata ē toli' mei he konga ki lalo'o e fu'u 'akau' ki mu'a pea ke ngāue'aki 'a e tu'unga'. Ko e tu'unga'e lava ke ne maumau'i 'a e fo'i'akau' i he konga ki lalo'o e fu'u akau'.

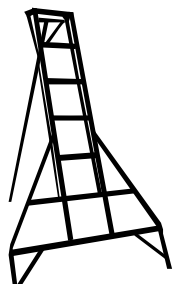
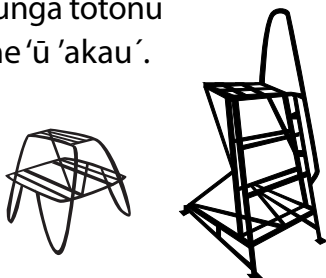
'Oua te ke lue'i he vaha'a 'o e 'ū 'akau' 'oku te'eki ai ke toli. 'Uluaki toli 'a e fo'i'akau' ke faka'ata'ata 'a e hala'. Toli tahataha ke 'osi 'a e fu'u 'akau' e taha'i he taimi 'e taha.

Ngaahi Tu'unga Kaka'

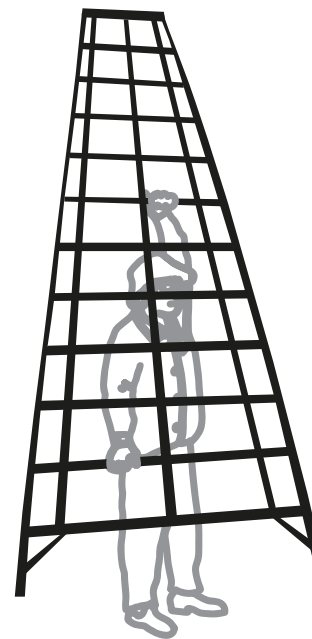
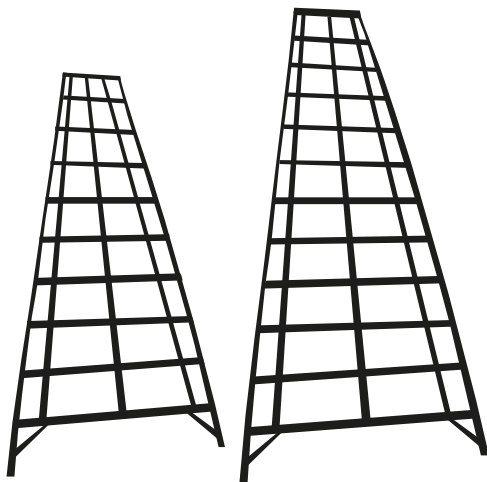
Ngāue'aki 'a e tu'unga kaka' 'oku fe'unga totonu 'a hono lahi' mo hono malohi' ki he 'ū 'akau'.

Situlu (taha pē 2 ē sitepu) pea koe ngaahi tu'unga platform 'oku lahi hono ngāue'aki ki he 'akau molipeli kalasi lotoloto'.

Ngaahi tu'unga Tripod 'oku ngāue'aki ia ki he 'akau 'oku ngāvaivai mo tātela hono ngaahi va'a' ke lava ke ne tokoni'i 'a e tu'u 'a e tu'unga kaka'. 'Oku ngāue'aki ia ki he ngaahi tafunga pea mo e ngaahi 'akau molipeli'.

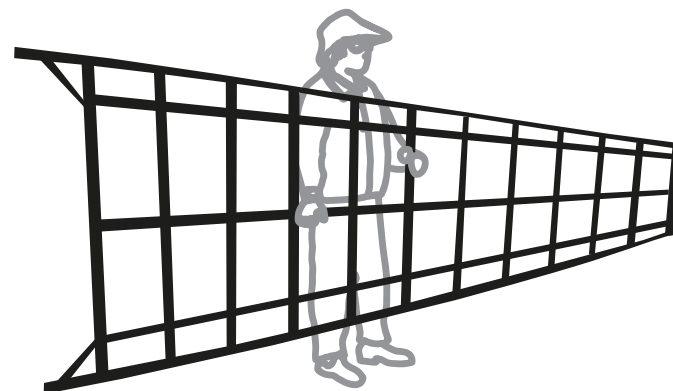
Ko e tu'unga Bow koia 'oku lahi taha hono ngāue'aki ki he ngaahi fu'u moli matu'otu'a'. 'Oku ua 'a e lahi 'o e ongo tu'unga'. Ko e 3 m (sitepu 'e 10) pea moe 3.6 m (sitepu 'e 12).

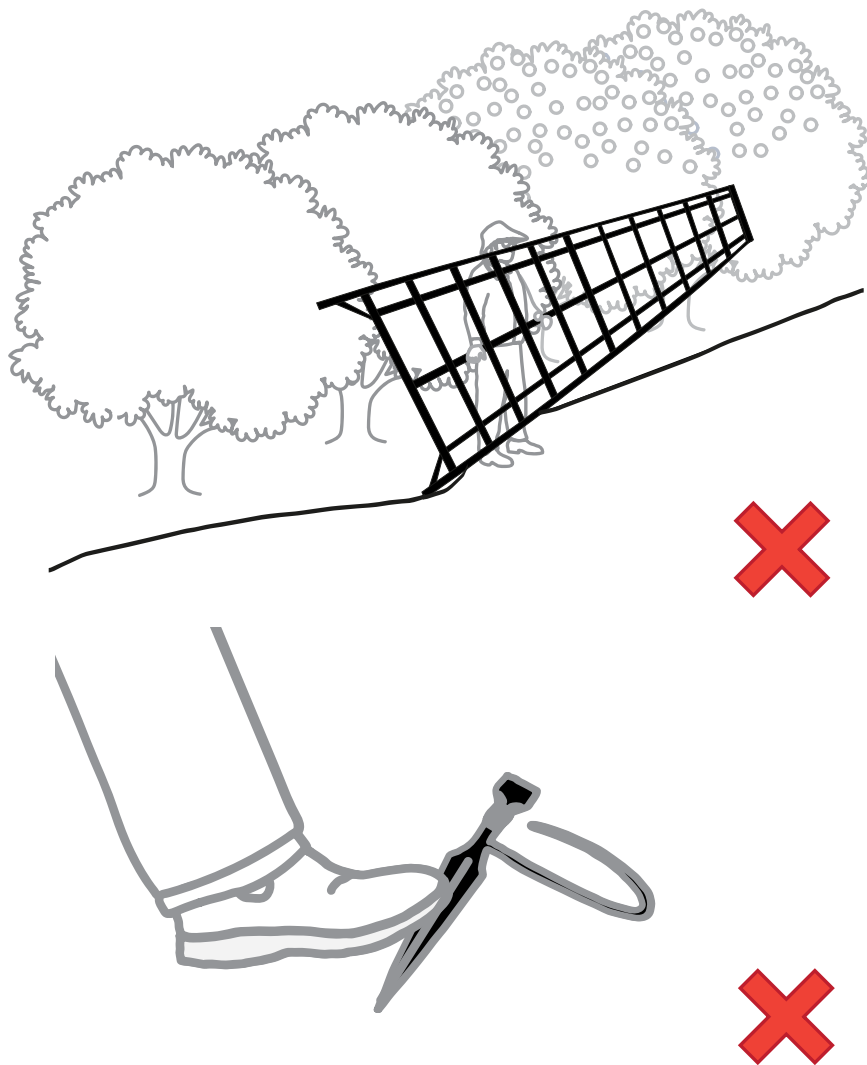
Ko e sai taha hono to'o pe fua 'o e ngaahi tu'unga kaka' 'o ke fokotu'u hangatonu mo e nima'e taha ke puke 'a e sitepu lalo' pea nima'e taha ke puke 'a e sitepu 'i 'olunga'.

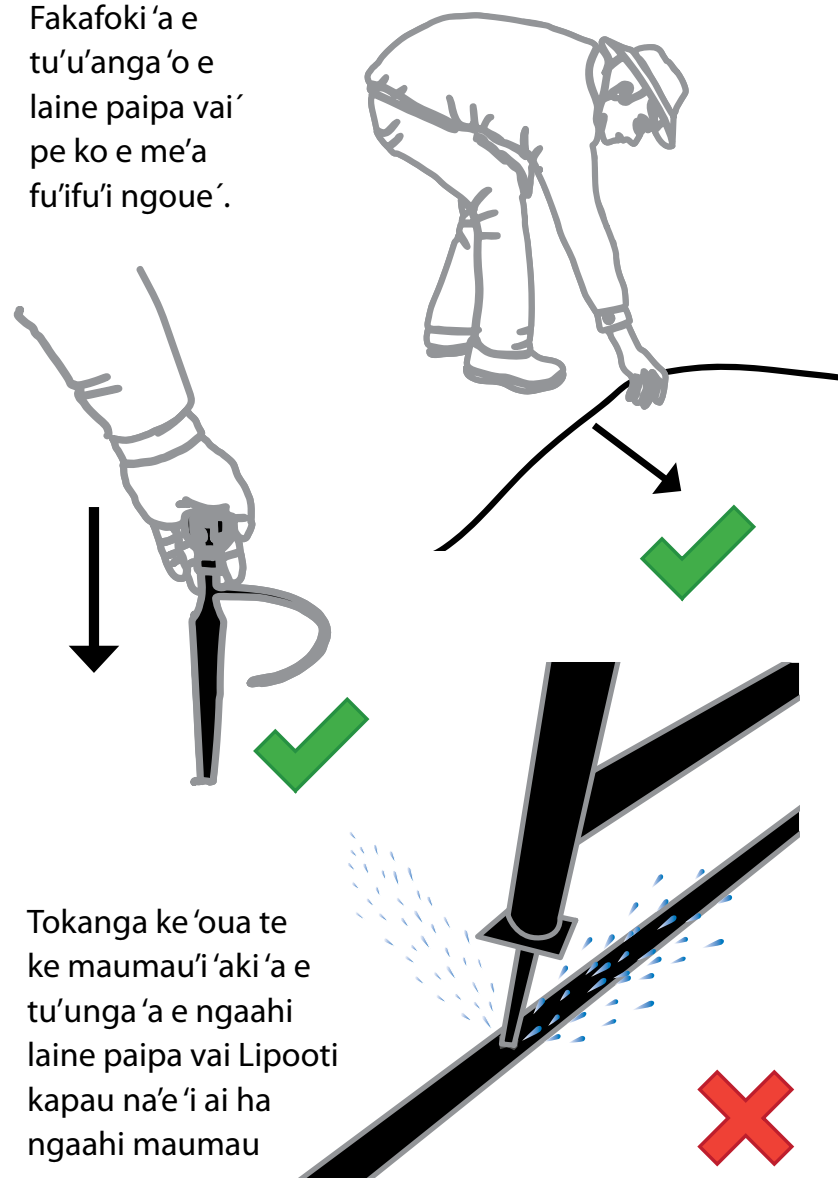
'Oku lava pe ke to'o fakatokoto 'a e ngaahi tu'unga kaka', ka 'e faingofua 'ene tau 'i ha taha pē ko ha misini ngāue'.

Tokanga ke 'oua na'a ke teke'a e tu'unga 'i ha me'a fu'ifu'i ngoue (sprinklers) pē toho 'i ha laine paipa vai'.

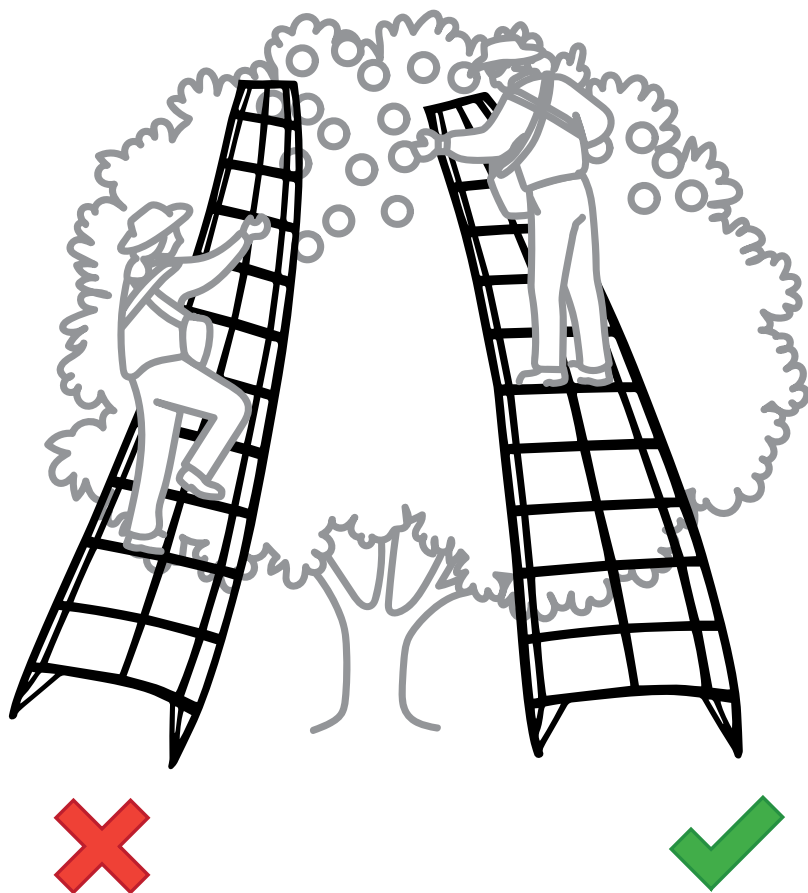

Fakafoki 'a e tu'u'anga 'o e laine paipa vai' pe ko e me'a fu'ifu'i ngoue'.

Tokanga ke 'oua te ke maumau'i 'aki'a e tu'unga 'a e ngaahi laine paipa vai Lipooti kapau na'e 'i ai ha ngaahi maumau

Fokotu'u 'a e tu'unga bow ke hanga ki tu'a 'a e 'aleso pea faka hu'u 'a e tu'unga ki he lotomalie 'o e fu'u 'akau'.

Faka'osinga 'o e 'aho'

Lipooti ki ho'o supavaisā ha me'angāue 'oku maumau..

Tuku 'a e ngaahi tu'unga kaka' ki ha feitu'u 'oku 'atā mei he halanga 'o e 'ngaahi tulekitoa' te nau tanaki 'a e 'otu fo'i 'akau' pē ko hono 'ave 'a e ngaahi pini'.

'Eke ki ho'o supavaisā pē 'e tuku ki fe'ia 'a e ngaahi tu'unga'.

- 'i he vaha'a 'o e ngaahi fu'u 'akau, pē
- ngata'anga 'o e 'otu, pē
- fakaheka 'i ha taulani tu'unga kaka' pē loli'.

Ngaahi misini' Ngaahi Tulekitoa'

Toki ngāue'aki pē'a e tulekitoa hili hano ako'i koe mo 'oatu ha mafai 'e he supavaisā'.

- Muimui ki he fakahinohino malu mo hao'o e tulekitoa 'e fakamahino atu 'e he supavaisā'.
- Ko e tokotaha pē'oku ngofua ke heka 'i he tulekitoa'.
- Fakasio ki he kakai' pea faka'uli māmālie pea mo tokanga 'i he lele 'i he ngaahi 'otu'.

'Oua 'e tuku ha'o me'a pe 'a'au (hangē ko ho'o me'atokoni ho'atā, inu, kato handbags) ofi ki he ngaahi pini' pē ko ha tulekitoa he 'oku 'ikai fa'a lava 'o sio ki ai 'a e tokotaha faka'uli fōkilifi' (forklift).

'Oku fakatu'utamaki 'a e heka he ngaahi pini taulani'.

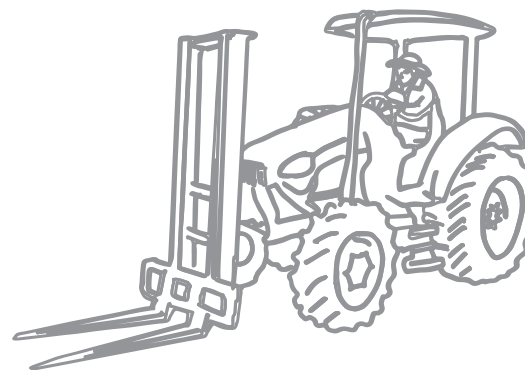
'Oku 'ikai totonu ke ke heka 'ikai tui hao leta ta'ofi malu' 'i he ngaahi taulani'. 'E lava ke ke tō mei ai, pea ke tō 'i he lalo va'e 'o e taulani' pe 'efhia ho va'e' he taulani' pea toho ai koe.

25

Ngaahi Fōkilifi' (Forklifts)

'Oku 'i ai 'a e ngaahi vahefonua 'oku nau fiema'u ha laiseni fōkilifi (forklift) ke faka'uli ha tulekitoa pea tanaki atu ki ai mo e fōkilifi'. 'I he ngaahi vahefonua kehe', 'e toki lava ke te faka'uli fōkilifi' (forklift) 'okapau kuo fakangofua pea ako'i 'e he supavaisā'.

Kapau te ke tuku mo'ui ha misini 'o hangē ko e fōkilifi' (forklift) pe tulekitoa' fakapapau' 'oku 'i he PARK 'a e fohe' pea TA'OFI (handbrake) mo e ta'ofi nima'.

- Muimui ki he ngaahi fakahinohino malu mo hao'a e tulekitoa/pē fōkilifi' (forklift).
- Ko e ngaahi pini fo'i'akau kotoapē kuopau ke tanaki he faka'osinga 'o e 'aho'.
- Kapau 'oku 'i ai ha pini 'oku 'ikai kau he tanaki', tuku ia ki he tafa'aki' pea ke tala ki ho'o supavaisā'.

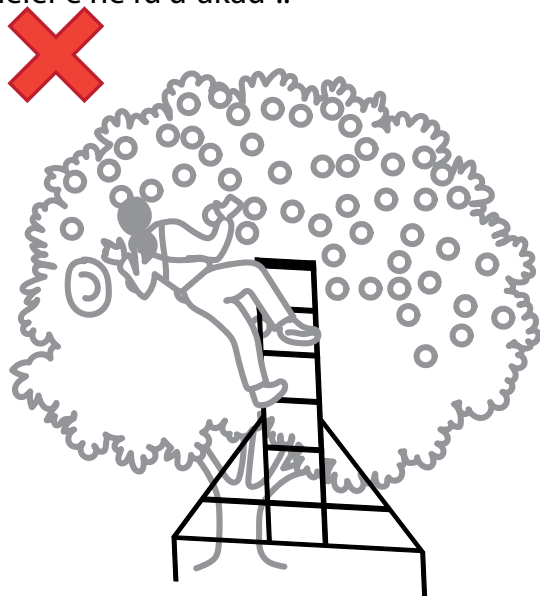
'Oua na'a ke heka ta'e tui hao leta ta'ofi/malu' 'i ha ngaahi me'alele', ngaahi fōkilifi' (forklifts), ngaahi tulekitoa' pē 'i mui 'i ha 'iuti pē taulani ngāue.

Malu mo Hao Tu'unga kaka'anga'

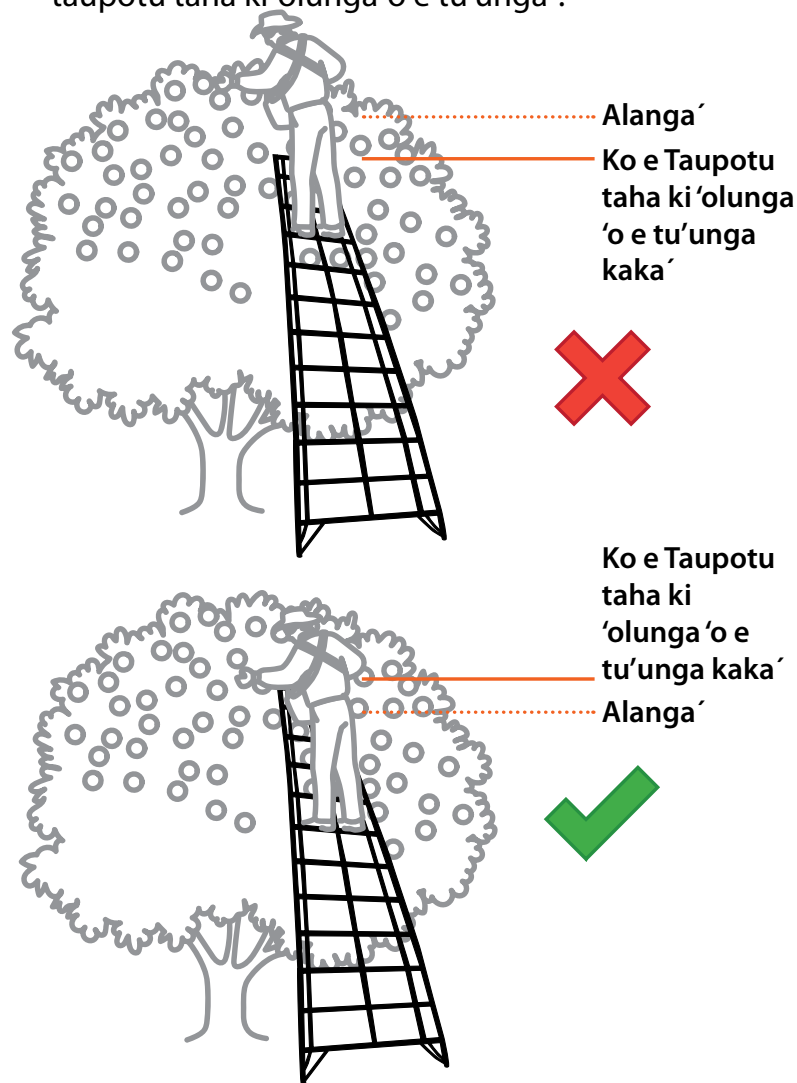
Tokanga ho'o fokotu'u 'a e tu'unga kaka'

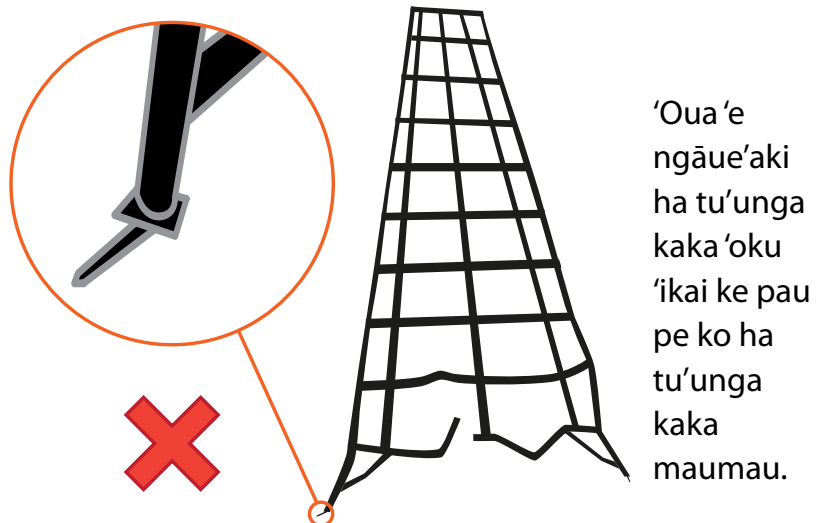
Ngāue'aki 'a e tu'unga kaka' kae fakapapau'i 'oku tu'uma'u. Teke'i hifo 'a e va'e 'o e tu'unga' ke tu'uma'u he kelekele' pea fakapapau'i 'oku tu'u ofi ke poupou'i ko e tu'unga' 'oku tu'uma'u 'i ha ngaahi va'a malohi, pea he'ikai ai ke tō ki he fu'u 'akau'. Teke'i pea lulu'i 'a e tu'unga kaka' ki mu'a pea ke kaka ke fakapapau'i 'oku tu'u lelei mo tokoni'i lelei 'e he fu'u 'akau'..

'Oua te ke punou
'o fu'u mama'o
mei he tu'unga'.

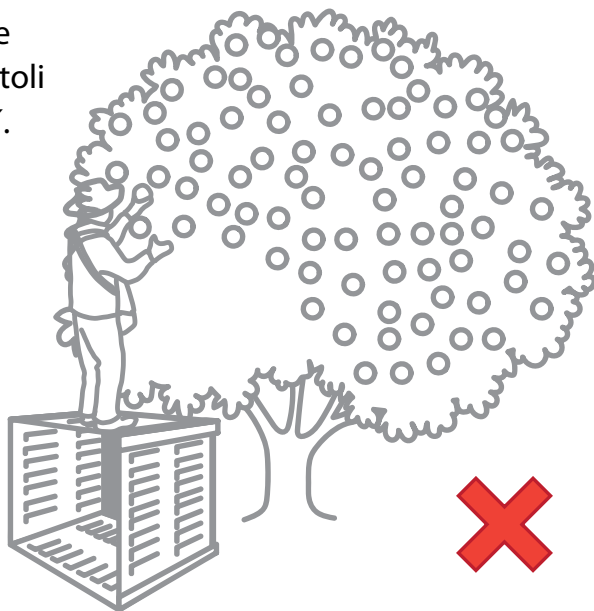

'Oua te ke tu'u 'i he sitepu taupotu taha ki 'olunga
'o e tu'unga'. 'Oua 'e 'i lalo 'i ho kongaloto 'a e sitepu
taupotu taha ki 'olunga 'o e tu'unga'.

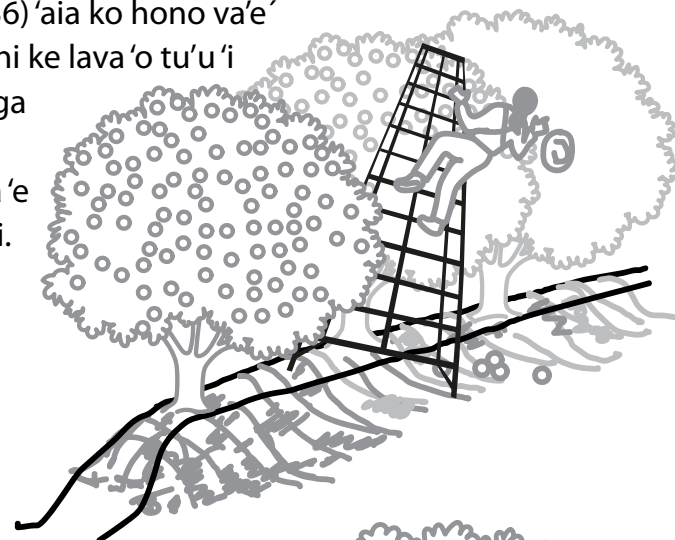

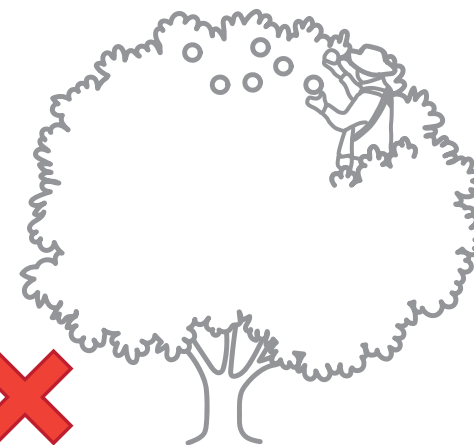
'Oua 'e tu'u 'i he ngaahi pini 'o toli ai 'a e fo'i'akau'. Ngāue'aki 'a e tu'unga'.

'Oua 'e fokotu'u 'a e va'e 'o e tu'unga kaka 'i ha fo'i tafunga pē ma'olunga. Ko e va'e 'o e tu'unga kaka kuopau ke fokotu'u ia 'i he kelekele 'oku toka lelei tatau. 'Oku toe sai ange ke ke ngāue'aki 'a e tu'unga tripod (p.36) 'aia ko hono va'e 'oku ngaohi ke lava 'o tu'u 'i ha fa'ahinga faliki pe ma'olunga 'e fokotu'u ai.

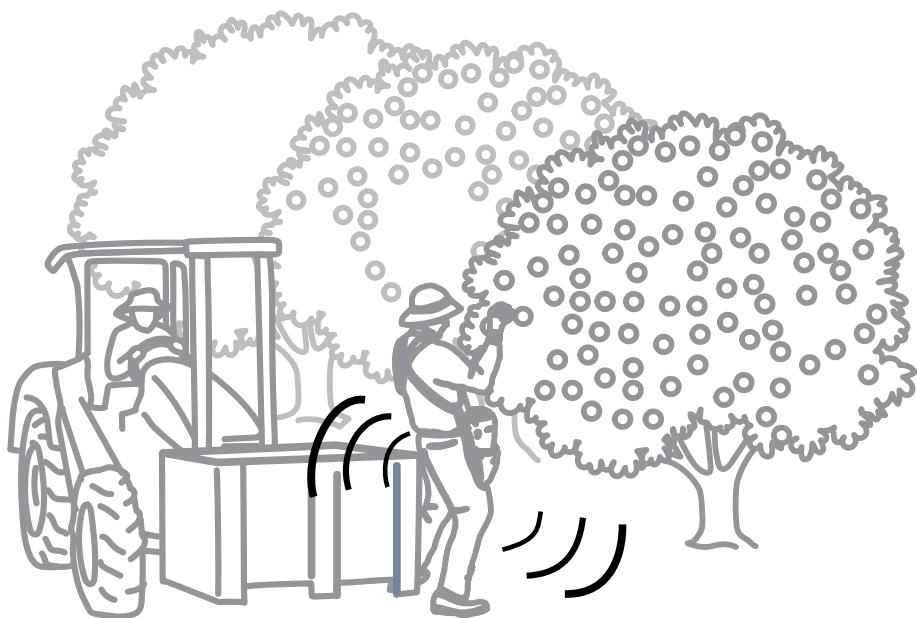
'Oua 'e kaka 'i ha 'akau ke ke a'u ki he fo'i'akau'. 'Oua teke toli ha fo'i'akau 'oku 'ikai ke a'u ki ai 'a e tu'unga'. 'Unuaki'i ho'o tu'unga kaka' ke fakapapau'i 'oku ke lava ke toli 'a e fo'i'akau 'i he founa hao mo malu.

Ngaahi misini me'alele'

Fakasio pea fakafanongo ki he ngaahi tulekitoa' pea mo e ngaahi misini me'alele'

- Fakamama'o mei he ngaahi tulekitoa'; 'ai pē ke pehē 'oku 'ikai ke lava 'a e faka'uli 'o sio kiate koe.
- Mātu'aki tokanga 'aupito ki he taimi 'oku lele holo ai 'a e ngaahi tulekitoa' he ngaahi 'otu 'oku ke toli ai'.

Mo'ui Lelei Fakafo'ituitui'

'Oua te ke ngāue kapau 'oku ke lavea, puke pē 'ikai ke ke lava 'o fai ha ngāue 'oku fai 'aki 'a e nima'.

'Oua te ke ngāue 'okapau na'a ke ma'u ha kava malohi pē faito'o konatapu.

'Omai ho'o me'atokoni fakafe'unga pē. Ko e fa'ahinga me'atokoni pea mo hono lahi' 'e lava ia ke tokoni atu kiate koe ke vave mo toe loloa ange ho'o ngāue he 'aho'. Sio ki he *Citrus harvesting exercise and nutrition guide* Primefact. Mālōlō he vaha'a taimi lolotonga ē ngāue', pea inu ē vai' ke lahi.

'Ave ho inu vai' ke lahi. Ko ha tokotaha lahi 'oku fiema'u kene inu 'a e lita 'e 2-3 'i he 'aho pea toe lahi ange 'okapau 'oku ke longomo'ui pe 'i he taimi fu'u vela ai 'a e 'ea'. <https://www.nrv.gov.au/nutrients/water>

Ngaahi Fakatu'utamaki'

'I he taimi 'e hoko ai ha fakatu'utamaki pe lavea:

1. Ki mu'a pea ke kamata ngāue', 'eke ki ho'o supavaisā pe ko hai 'a e tokotaha first aid, anga fēfē 'a e fetu'utaki fakavavevave kiai' pea mo ha toe me'a fekau'aki mo e polisi mo e founa angafai (policy procedures) fekau'aki mo e fakatu'utamaki'.
2. Kapau ko ha lavea lahi, vave taha' telefoni ki he 000 pea lipooti ki he supavaisā; ko ha toe lavea kehe, lipooti ki ho'o supavaisā mo kumi 'a e first aid.
3. 'Uluaki tokanga'i koe 'oua te ke feinga ke tokoni'i 'a e taha 'oku lavea' talitali kae 'oua leva ke fakamavahe pe 'osi 'a e fakatu'utamaki'.
4. 'Oua te ke ue'i ha taha oku 'iai ha lavea ki hono kia, pe tu'a - tatali ki he tokoni'.

'Oua te ke ngāue'aki 'a e me'a fanongo he telinga' (headphone) 'i he ngoue'anga', He'ikai ai ke ke lava 'o fanongo ki he ngaahi me'alele misini'.

Tauhi 'a e haisini lelei'

Fakama'a mo fufulu pea tauhi 'a e ngaahi lavea'.

Fanofano ho nima' mo e koa hili ho'o ngāue'aki 'a e falemālōlō'.

Hiki Ngāue 'aki 'a e nima'

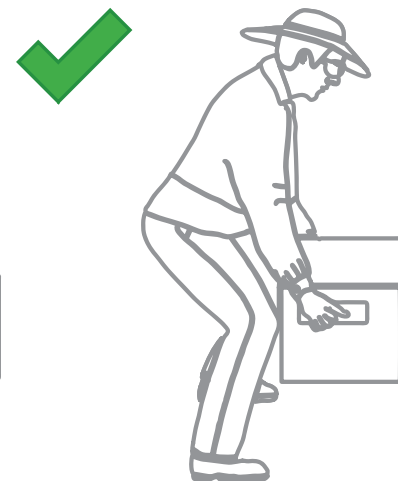
'Elito 'o e malohi ke te fakakaukau'i pe 'e kita

- Ko e hiki hake 'oku kau ai 'a e punou fakataha mo ho'o me'a 'oku to'o, 'oku kau ia ki hono fakalahi 'o e fakatu'utamaki ki ha lavea e tu'a'.
Kuopau ke ke ngāue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e malu mo hao 'a e founga 'o e hiki 'o e ngaahi me'a ngāue (safe manual lifting practices)
- Fakamalohi ho sino' ki mu'a pea kamata 'a e faha'i ta'u ngāue' e faingofua ange ai 'a e ngāue' kiate koe pea si'isi'i ai mo e felangaaki'. Ki'i faofao ho sino' ki mu'a pea ke kamata pea toutou faofao ho tu'a' lolotonga 'a e ngāue'. Kataki 'o sio ki he *Citrus harvesting exercise and nutrition guide* Primefact.
- Ko ho'o hiki hake ha me'a ki'i **pelu hifo ho tui'** pea tauhi ke **hangatonu** ho **tu'a'**, 'oua 'e hiki pea ke punou ki mu'a pea ngaofe ai ho tu'a'. Ko ho tu'a kuopau ke ki'i ngaofe si'i pe ki loto lolotonga ho'o hiki hake ha me'a.
- Ki'i pelu si'i ho ongo tui' ki mu'a lolotonga ho'o taimi tu'u 'oku tokoni ke fakalakalaka ki mu'a ē anga ho'o tu'u'.
- 'Ai ke ofi kiate koe ho'o me'a 'oku ke to'o'.
- Fulihi holo 'a e tu'u ho va'e'.

'Oua 'e fakangaofe ho tu'a'.

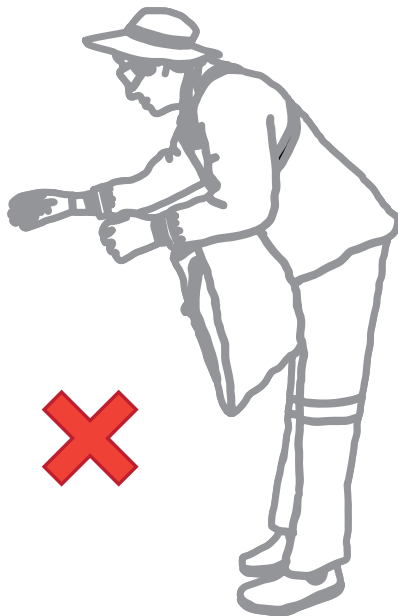
Kole ha
tokoni
kapau 'oku
fiema'u

Ke hangatonu 'a e tu'a' pea ki'i ngaofe si'i ki loto, ko e ongo nima' mo e ongo va'e 'oku na fai 'a e hiki' (peluki ho ongo tui).

Ngāue'aki ho nima' ke hiki 'a e kato fai'anga toli'

Tauhi ke hangatonu ho tu'a'. Faka'ehi'ehi mei he punou' pea'e fakasi'isi'i ai'a e uesia pea mo e mamahi'a e tu'a'.

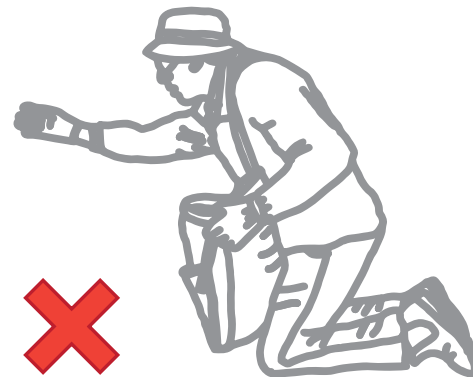
Faka'ehi'ehi ē punou atu ki mu'a ke toli'a e fo'i'akau'. 'Unu atu ki he fo'i'akau' Ke tauhi ho tu'a' ke hangatonu.

Tu'ulutui ki lalo ke Toli'a e fo'i'akau' Tuku pe kato'i he kelekele'.

Faka'ehi'ehi mei he punou atu he taimi'oku ke tu'ulutui ai ki lalo'. 'Unu ke ofi ki he fo'i'akau'. Tauhi ho tu'a' ke hangatonu.

Faka'ehi'ehi mei he mio'i ho tu'a' ke a'u ki he fo'i'akau; Nga'unu ho ongo va'e ki he tu'unga totonu'

Ngaahi Tipi ē Toli ke tokoni atu

Fuofua taimi ke ke toli'

- Ko e toli' ko e ngāue'oku ue'i ai ho sino' pea kapau ko ho'o fuofua toli eni te ke ongo'i felangaaki ho sino'. 'E tokoni kapau teke fakalakalaka ki mu'a ho'o fiti' mo e mo'ui lelei' ki mu'a he taimi toli'. Vakai ki he *Citrus harvest exercise and nutrition guide* Primefact.
- Kamata māmālie pe'i he ngaahi 'uluaki 'aho' pea ke taumu'a ke hiki hiki hake ai (hangē ko e pini molipeli' 'e 2-3 'i he 'aho; mo e pini moli' 5-6 'i he 'aho).
- Fakavaeua pē'a e kato 'i he ngaahi 'uluaki 'aho' kae 'oua leva ke ke toe malohi ange.

Tokanga'i ē tu'a' mo e uoua'

- Ke faka'ehi'ehi mei he lavea' pē fakatu'utamaki ki he tu'a pea mo e uoua', tauhi pea fai ki he ngaahi tu'utu'uni malu fekau'aki mo e hiki'o ha me'a (p. 52).
- Faofao ki mu'a pea toki kamata pea toutou faofao pē lolotonga 'a e toli' (*Citrus harvest exercise and nutrition guide* Primefact).

'Ahi'ahi hono fakahifo ē fo'i'akau' 'o ngāue'aki 'a e nima' ke fakahifo ē fo'i'akau' mei he ngaahi kato' ke fakama'ama'a 'a e mamafa he uoua' ho tu'a' (p.28).

Vave 'o e Toli'

- Fakalahi ange 'a e vave ho'o toli' 'i ha fakasi'isi'i ho'o lue takai he fu'u'akau' kae fakalahi ange taimi ki he toli ē fo'i'akau'. Ko e founa kehekehe eni 'oku kau mai ki ai 'a e:
 - Kumi 'a e tu'unga-fālahi (i.e. 1/4 'akau) pea 'oku 'i ai 'a e 'atā pe vaha mei he tefito 'o e fu'u'akau'. Fokotu'u 'a e tu'unga' he fo'i'atā pea to'o mei 'olunga. 'Unu 'a e tu'unga fakatafa'aki pea toe kamata ē me'a tatau, 'o ngāue pehē aipē takatakai he fu'u'akau' 'alu ki mu'a pe ko e 'alu fakaholomui.
 - Kaka ki 'olunga he tu'unga' mo e kato 'oku maha', kapau 'oku 'ikai ke fonu 'a e kato hili ho'o toli 'i 'olunga', toli 'i ho'o hifo ki lalo', pē mei he konga ki lalo 'o e fu'u'akau'.
 - 'I he ngaahi ngoue'anga 'e ni'hi 'oku ngāue tau tau toko ua 'a e kau toli', tokotaha ke toli 'i lalo pea tokotaha 'i 'olunga. 'I he tohi ngāue aleapau', ko e fakakātoa 'o e ngaahi pini' 'oku fakataha'i kinautolu he ko e toli 'i 'olunga' 'oku tuai ange ia. Ngāue'aki ha, ki'i stool ma'ama'a (p.36) ke toli 'aki 'a e konga ki lalo 'o e fu'u'akau' 'e lava ke fakasi'isi'i ai 'a e mamafa ki he tokotaha 'oku toli 'i 'olunga'.
- Vavetaha hono mio'i pea ki'i fakatafatafa'i: Hili hono toutou ako eni "Mio'i, ue'i pea paki'i" founa toli ia p.16) ki'i 'ahi'ahi'i he founa 'oku toe vave ange founa toli kuleitolo' (faster cradle picking method (p.17).

- Sio pea ako mei he kau tama toli vave'.
- Ma'u 'a e me'atokoni lelei pea inu 'a e vai ke lahi ke ke ma'u ha ivi ke tokoni kiate koe lolotonga e 'aho', vakai ki he *Citrus harvest exercise and nutrition guide* Primefact ki he fakahinohino fekau'aki mo e fakamalohisino mo e me'atokoni ke ma'u.

Ngāue

- Ngaahi Faingamalie Ngāue: Ko e [Harvest trail website](http://www.harvesttrail.org.au) (www.harvesttrail.org.au) 'a e Pule'anga 'Aositelelia 'oku 'iai 'a e ngaahi fakamatala, pea 'oku 'i ai mo e ngaahi peesi ngaluope faka-tokotaha fekau'aki mo e toli'. 'Oku 'i ai ē ngaahi fakamatala fekau'aki mo e ngāue, tu'utu'uni 'o e vahe kae'uma'ā ē ngaahi me'a kehe pē.
- Ko e kau toli ngāue aleapau (konitulekitoa) ko e taha ia ha founga ngāue manakoa. 'Oku ne alea'i ha ngāue 'a e kau toli'. 'Oku 'i ai 'enau totongi pea ko e ni'ihī 'oku nau 'oange mo e nofo'anga pea mo e me'alele'.
- Fakapapau'i ko e kautaha pe tokotaha 'oku ke ngāue ki ai ko e pisinisi 'oku lesisitia 'i 'Aositelelia ni 'i he ngaluope' [ASIC web site](https://connectonline.asic.gov.au) https://connectonline.asic.gov.au

- Talanoa ki ha kakai kehe fekau'aki mo e kautaha' pē 'oku nau faitotonu mo falala'anga (hangē ko e vahe pea mo e taimi faingamalie 'o e ngāue').
- Mātu'aki mahino'i ko e ngaahi kautaha kotoa 'oku nau 'eke totongi ki he (nofo'anga, me'alele, totongi ki he ngaahi me'a fakangāue etc.) pea mo e totongi 'o e tukuhau'.
- Lekooti 'a e ngaahi pini 'oku 'ave pē ngaahi houa ngāue 'o e 'aho kotoa.
- Ki ha ngaahi ta'e fakafiemalie mo ho'o vahe' fetu'utaki ki he [Fair Work Ombudsman](http://www.fairwork.gov.au) www.fairwork.gov.au Telefoni 13 13 94.

Appendix: Fruit bruising-oleocellosis

- Oleocellosis ko ha mafahi 'a e kili' pe lavea 'oku hoko ia he taimi 'o e toli he taimi 'oku fu'u tapale pē (hangē ko e koko'i pe 'efihi pe tau) pe lolotonga 'a e kovi 'a e 'ea'.
- 'Oku hoko eni he taimi 'oku maumau ai ē kili ko e 'uhi' ko e me'a hangē ha lolo he kili' 'oku vela ai 'a e kili'. 'Oku 'asi ai 'a māaka 'uli'uli he kili' pea hangē 'oku ki'i luo ia ki loto' 'o toki 'asi mai ia he 'aho' e 2 ki he 'aho' e 4. Pea 'e toki 'asi mai ai 'a e feitu'u 'oku uesia'.
- Ko e maumau ko eni' 'e lava ke pala ai 'a e fo'i'akau'.
- 'Oku mo'uangangofua 'a e kili' pea 'oku fakafuofuolahi (fonu he vai) mei he:
 - 'Ea Momoko'.
 - Vai he funga fo'i'akau' ('uha pe hahau he pongipongi').
 - Mei ha toki fakatafe vai pe 'uha ('oku fonuhia ē fu'u 'akau' he vai').

